

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยคุณธรรมกับผู้ปกครองในวรรณกรรมสามก๊กตามกรอบแนวคิดของมาคิอาเวลลี
ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

1. วรรณกรรมสามก๊ก

วรรณกรรมสามก๊กเป็นงานประพันธ์ของล่อกวนตง ซึ่งได้ใช้เค้าโครงเรื่องจริงจากพงศาวดาร ของจีนไขว่มาประพันธ์เป็นรูปเรื่อง เริ่มต้นตั้งแต่ราชวงศ์ฮั่นในสมัยพระเจ้าเลนเต้ครองราชสมบัติได้เกิดเลื่อมอำนาจลง และกษัตริย์องค์ต่อมาก็ไม่สามารถปกครองบ้านเมืองให้ดีขึ้นมาได้ จนบ้านเมืองเกิดจลาจล ขุนศึกผู้กุมอำนาจทางทหารต่างก็ชิงอำนาจกันเองตั้งตัวเป็นใหญ่จนบ้านเมืองแตกแยกออกเป็นหลายก๊กหลายอาณาจักร ก๊กที่อ่อนแอก็ถูกผนวกรวมเข้ากับก๊กที่เข้มแข็งกว่า ในที่สุดก็เหลือก๊กที่เข้มแข็งอยู่เพียงสามก๊ก ได้แก่ ก๊กของโจโฉ (วุยก๊ก) ก๊กของเล่าปี่ (จ๊กก๊ก) และก๊กของซุนกวน (ง่อก๊ก) และทั้งสามก๊กก็ได้ต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันอย่างยาวนานหลายสิบปี ผลสุดท้ายวุยก๊กสามารถพิชิตรวบรวมทั้งสามก๊กได้สำเร็จ ซึ่งในวรรณกรรมสามก๊กที่ล่อกวนตงได้ประพันธ์ตั้งแต่ต้นจนจบนั้นมีเนื้อหาเป็นจำนวนมาก และฉบับแปลเป็นภาษาไทยของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีเนื้อหาทั้งหมด 1,500 หน้า (พระคลัง (หน) 2545)

ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ได้ทราบเค้าโครงรูปเรื่องสามก๊กที่แปลเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจึงได้นำเค้าโครงเรื่องวรรณกรรมสามก๊กที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ดำรงราชานุภาพ: 2543) ได้เขียนไว้ในตำนานหนังสือสามก๊กนำมาเสนอไว้ ดังนี้

หนังสือสามก๊กกล่าวความเริ่มเรื่องตั้งแต่พระเจ้าเลนเต้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์ในราชวงศ์ฮั่น เมื่อ พ.ศ.711 พระเจ้าเลนเต้เป็นกษัตริย์ไร้ซึ่งความสามารถ เอาแต่ความสุขส่วนตัว ไม่สนใจในการบริหารราชการแผ่นดิน หลงเชื่อแต่พวกขันทีในราชสำนัก ทำให้พวกขันทีมีอำนาจในราชสำนักมากและกระทำการหยาบช้าต่าง ๆ นานา มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงเอาผลประโยชน์ใส่ตน ขุนนางคนใดที่ไม่เข้าพวกก็จะกลั่นแกล้งให้พ้นจากตำแหน่ง หรือไม่เช่นนั้นก็ต้องได้รับโทษถึงชีวิต ทำให้บ้านเมืองไร้ความสงบสุข มีโจรผู้ร้ายมากมาย ส่วนในราชสำนักก็มีขุนนางหลายคนที่จะกำจัดพวกขันทีแต่ก็ติดที่พระเจ้าเลนเต้คอยปกป้องพวกขันทีไว้

พระเจ้าเลนเต้มีราชบุตรอยู่สองพระองค์ องค์โตชื่อ "ห้องจูเปียน" มีพระมารดาชื่อนางโฮเฮาเป็นมเหสี ส่วนองค์เล็กชื่อ "ห้องจูเหียบ" มีพระมารดาชื่อนางอองปี่หยินเป็นสนมเอก แต่นางอองปี่หยินถูกนางโฮเฮาพาลเอาผิดจึงมีโทษถึงตาย ห้องจูเหียบจึงได้รับการเลี้ยงดูจากนางตั้งไท่ฮอซึ่งเป็นพระมารดาของพระเจ้าเลนเต้ เมื่อพระเจ้าเลนเต้สิ้นพระชนม์ ก็เกิดการแย่งชิงกันระหว่างผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย ที่หวังจะให้ราชบุตรของฝ่ายตนเป็นผู้สืบทอดราชสมบัติ พวกชนที่กักคอยยุยงให้เกิดการปั่นป่วน โฮจิ้นเป็นพี่ชายของนางโฮเฮาได้เป็นขุนนางผู้ใหญ่อำนาจในราชสำนักจึงได้วางแผนฆ่าพวกชนที่แล้วยึดอำนาจแต่งตั้งให้ห้องจูเปียนเป็นผู้สืบทอดราชสมบัติ ส่วนพวกชนที่ที่หนีตายก็ไปขออยู่ด้วยกับนางโฮเฮา โดยบอกว่าไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับการจะแต่งตั้งผู้สืบทอดราชสมบัติ และมีความจงรักภักดีต่อนางโฮเฮา นางโฮเฮาเองก็หลงเชื่อจึงคอยปกป้องมิให้โฮจิ้นพี่ชายฆ่าพวกชนที่ได้ ส่วนนางตั้งไท่ฮอ ต่อมาโฮจิ้นได้ฆ่าเสียด้วย หลังจากนั้นโฮจิ้นได้มีอำนาจมากในราชสำนักกับนางโฮเฮา โฮจิ้นคิดที่จะถอนรากถอนโคนพวกชนที่ แต่ติดอยู่ที่นางโฮเฮาที่คอยปกป้อง จึงได้ทำหนังสือขอให้ตั้งโตะเจ้าเมืองซีหลงยกทหารมา เพื่อให้มากดดันว่าจะมากำจัดพวกชนที่ที่ทำการฉ้อราษฎร์บังหลวง จนทำให้เกิดความวุ่นวายให้แก่บ้านเมืองและในราชสำนัก เพื่อให้นางโฮเฮายอมปล่อยตัวพวกชนที่ออกมาลงโทษ ฝ่ายตั้งโตะนั้นเป็นคนหยาบช้ำมักใหญ่ใฝ่สูง คิดจะตั้งตนเป็นใหญ่อยู่เนือง ๆ เมื่อได้โอกาสจึงยกทหารมาตั้งทัพอยู่นอกเมืองหลวง ฝ่ายพวกชนที่รู้ข่าวว่าโฮจิ้นคิดจะทำร้ายพวกตน จึงวางแผนให้โฮจิ้นมาเข้าเฝ้านางโฮเฮา นางโฮเฮาไม่รู้แผนการพวกชนที่จึงมีรับสั่งให้โฮจิ้นมาเข้าเฝ้า โฮจิ้นนั้นคิดว่าตนมีอำนาจมากในราชสำนักจึงคิดประมาท ลูกน้องและพรรคพวกห้ามปรามมิให้เข้าไปในวังก็มิได้เชื่อ แต่ลูกน้องและพรรคพวกของโฮจิ้นก็คอยคุมกำลังดูท่าที่อยู่นอกวัง เมื่อโฮจิ้นเข้าไปในวังคนเดียวพวกชนที่จึงให้พรรคพวกของตนรุมฆ่าโฮจิ้นตาย แล้วตัดศีรษะโยนออกมานอกวัง พวกลูกน้องและพรรคพวกของโฮจิ้นเห็นดังนั้นก็ไม่ไหวพวกชนที่ จึงกรุเข้าไปในวังไล่ฆ่าพวกชนที่ เหตุการณ์ในวังวุ่นวายบานปลาย จนเพลิงไหม้วังและเกิดการจลาจล พระโอรสทั้งสองพระองค์จึงหนีเอาตัวรอดออกจากวัง ฝ่ายตั้งโตะได้โอกาสจึงยกทหารเข้าปราบปรามแล้วตามตัวพระโอรสทั้งสองพระองค์กลับคืนมาแล้วฆ่านางโฮเฮาและพระโอรสองค์โตห้องจูเปียนเสีย แล้วแต่งตั้งให้พระโอรสห้องจูเหียบขึ้นเป็นกษัตริย์ มีพระนามว่า "พระเจ้าเหียนเต้" แล้วตั้งตนเป็นผู้สำเร็จราชการว่าราชการทั้งปวงแทนพระเจ้าเหียนเต้โดยมียาเกรง หลังจากตั้งโตะมีอำนาจก็ทำการหยาบช้ำมากมายราษฎรเดือดร้อนไปทั่ว การบริหารราชการแผ่นดินก็ผิดธรรมเนียมประเพณี ล้วนมีแต่คนเกลียดชัง และตั้งโตะก็คิดจะตั้งตนเป็นกษัตริย์อยู่เนือง ๆ ฝ่ายขุนนางที่อยู่ในเมืองหลวงต่างก็หนีออกจากเมืองหลวงไปตั้งตัวอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ฝ่ายโจทเฒ่าที่อยู่ในเมืองหลวงก็วางแผนฆ่าตั้งโตะเพื่อจะช่วยเหลือพระเจ้าเหียนเต้ให้พ้นอำนาจ

ของตั้งโต๊ะ แต่การไม่สำเร็จต้องหนีตายออกมาของสมผู้คนไว้เป็นจำนวนมากเพื่อจะไปทำการใหม่ และในครั้งนี้โจโจได้ลอบทำหนังสือรับสั่งพระเจ้าเหียนเต๋ขึ้นเอง แล้วส่งไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ให้หัวเมืองต่าง ๆ ยกทหารมาช่วยกำจัดตั้งโต๊ะ เมื่อเจ้าเมืองต่าง ๆ ได้รับหนังสือก็ยกทหารมาร่วมกับโจโจ แต่การก็ไม่สำเร็จเพราะเจ้าเมืองต่าง ๆ มิได้มีใจสมัครสมานกันจริง มัวแต่คิดแย่งอำนาจกันเองบ้าง เป็นอริต่อกันบ้าง ทำให้ตั้งโต๊ะย้ายเมืองหลวงหนีภัยไปอยู่เมืองอื่น หลังจากทีปราบตั้งโต๊ะไม่สำเร็จ เจ้าเมืองต่าง ๆ ก็ยกทหารกลับไปเมืองของตนแล้วต่างฝ่ายต่างก็ตั้งตนเป็นใหญ่รบกันเองแย่งพื้นที่กันเรื่อยมา

เมื่อตั้งโต๊ะย้ายเมืองหลวงมาก็คิดจะตั้งตนเป็นกษัตริย์แทนพระเจ้าเหียนเต๋ อ๋องอ้วนซึ่งเป็นขุนนางในพระเจ้าเหียนเต๋จึงวางอุบายกำจัดตั้งโต๊ะด้วยกลลวง เมื่อตั้งโต๊ะตายแล้วอ๋องอ้วนก็ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ทางการเมืองไว้ได้ เมื่อลิวยู่ กุยกี้ ลูกน้องของตั้งโต๊ะได้รวบรวมไพร่พลยกมายึดเมืองหลวงไว้ได้ อ๋องอ้วนเสียที่ต้องจบชีวิตลง ลิวยู่ กุยกี้ ได้ควบคุมพระเจ้าเหียนเต๋เหมือนกับตั้งโต๊ะ โดยตั้งตนเป็นผู้สำเร็จราชการ ควบคุมทั้งทหารและพลเรือน ลิวยู่ กุยกี้ เมื่อมีอำนาจก็กระทำการหยาบช้ำเหมือนกับตั้งโต๊ะ มีอยู่ครั้งหนึ่งลิวยู่ กุยกี้ เกิดผัดใจกันสู้รบกันเองจนบ้านเมืองวุ่นวาย พระเจ้าเหียนเต๋ต้องหลบภัยหนีออกมาจากเมืองหลวง ส่วนโจโจนั้นเมื่อหลังจากไปกำจัดตั้งโต๊ะไม่สำเร็จก็ไปตั้งหลักรวบรวมไพร่พลอยู่ในหัวเมืองจนเข้มแข็ง พระเจ้าเหียนเต๋เห็นว่าจะมีภัยจากลิวยู่ กุยกี้ จึงมีหนังสือรับสั่งให้โจโจยกทหารมาช่วย โจโจเห็นว่าตนจะได้เข้าควบคุมพระเจ้าเหียนเต๋บ้าง จึงรีบยกทหารมาช่วยพระเจ้าเหียนเต๋ได้สำเร็จ แล้วพาพระเจ้าเหียนเต๋มาอยู่ ณ เมืองฮูโต และตั้งตนเป็นมหาอุปราชว่าราชการแทนพระเจ้าเหียนเต๋

โจโจเป็นคนฉลาดมีสติปัญญาติดกับตั้งโต๊ะและลิวยู่ กุยกี้ จึงใช้ตำแหน่งมหาอุปราชของตนรวบรวมเมืองต่าง ๆ ให้อยู่ในบังคับของตน ถ้าเมืองไหนไม่ยอมก็อ้างว่ากระด้างกระเดื่องมิจงรักภักดีต่อพระเจ้าเหียนเต๋ โจโจก็จะยกทัพไปปราบปรามเพื่อจะรวมแผ่นดินให้เป็นหนึ่งเดียว ทางฝ่ายเจ้าเมืองต่าง ๆ ก็เห็นว่าโจโจนั้นกระทำโดยบังอาจมิเห็นแก่พระเจ้าเหียนเต๋ และถือว่าโจโจเป็นศัตรูต่อราชสมบัติต้องกำจัดเสียให้ได้ ต่างฝ่ายต่างอ้างความชอบธรรมในการทำสงครามกำจัดซึ่งกันและกัน แต่โจโจเป็นคนมีสติปัญญาชอบเลี้ยงดูทหารที่มีฝีมือ และเลี้ยงที่ปรึกษาไว้จำนวนมากทำให้รบกับเมืองใดก็จะชนะอยู่เสมอ จนสามารถขยายอาณาเขตได้อย่างกว้างขวาง แต่ไม่สามารถปราบลงได้ก็แต่เมืองของเล่าปี่ และเมืองของซุนกวน เท่านั้น

ซุนกวนเจ้าเมืองกังตั๋ง เป็นหัวเมืองอยู่ทางใต้ได้เป็นเจ้าเมืองโดยการสืบทอดมาจากพี่ชายของตน ซุนกวนเป็นเจ้าเมืองได้ปกครองบ้านเมืองด้วยการเอาใจใส่ บ้านเมืองก็อุดมสมบูรณ์ เล่าปี่นั้นเดิมเป็นคนอนาถามาแต่เด็ก แต่เป็นผู้ที่มีเชื้อสายในราชวงศ์ฮั่น ตั้งตัวมาได้เริ่มมาจากการ

อาสาช่วยปราบปรามโจรโพกผ้าเหลือง เล่าปี่เป็นคนมีน้ำใจโอบอ้อมอารี มีทหารฝีมือดีมาอยู่ด้วยหลายคนจึงมีชื่อเสียงให้เจ้าเมืองต่าง ๆ ได้รู้จัก เมื่อเล่าปี่ไปอาศัยอยู่กับเจ้าเมืองใดก็มีคนคอยช่วยเหลือ เพราะเห็นว่าเป็นคนดีมีเชื้อสายของกษัตริย์ แต่เล่าปี่เป็นคนอาภัพถึงมีทหารฝีมือดีแต่ไพร่พลก็น้อย มักต้องหลบหนีเอาตัวรอดบ่อยครั้ง จึงไม่สามารถตั้งหลักแหล่งได้ จนมาได้ขงเบ้งผู้มีสติปัญญาปราดเปรื่องมาเป็นที่ปรึกษาและแนะนำให้ไปเป็นพันธมิตรกับซุนกวนเพื่อช่วยกันต่อสู้กับโจโฉ จึงจะรักษาตัวรอดได้ และต่อมาเล่าปี่ได้เมืองเสฉวนเป็นที่ตั้งเป็นหลักแหล่งอยู่ทางทิศตะวันตก แต่ต่อมาก็ผิดใจกับซุนกวน และต้องมารบกัน

ครั้นเมื่อโจโฉตายลง โจโฉลูกโจโฉได้สืบทอดตำแหน่งจากโจโฉ แล้วคิดตั้งตนเป็นกษัตริย์ จึงถอดพระเจ้าเหี้ยนเต้ออกจากราชสมบัติ แล้วตั้งตนเป็นกษัตริย์แทน ใน พ.ศ. 763 เปลี่ยนราชวงศ์ใหม่เป็น "ราชวงศ์วุย" ฝ่ายเล่าปี่ถือว่าเป็นเชื้อสายราชวงศ์ฮั่นก็ตั้งตัวเป็นกษัตริย์สืบทอดราชวงศ์ฮั่นขึ้น ณ เมืองเสฉวน ซุนกวนเห็นดังนั้นก็ตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์บ้าง นับแต่นี้เป็นต้นไปประเทศจีนจึงแยกเป็นสามก๊กหรือสามอาณาจักร อาณาจักรของพระเจ้าโจผีได้นามว่า "วุยก๊ก" อาณาจักรของพระเจ้าเล่าปี่ได้นามว่า "จ๊กก๊ก" อาณาจักรของพระเจ้าซุนกวนได้นามว่า "ง่อก๊ก" ครั้นไม่นานพระเจ้าเล่าปี่ก็เสียชีวิตลง ส่วนก๊กอื่นก็เลื่อมอำนาจลงเรื่อยมา สุม่าเจียวซึ่งเป็นมหาอุปราชของวุยก๊กปราบจ๊กก๊กได้ก่อน แล้วสุม่าเจียวชิงราชสมบัติวุยก๊กตั้งราชวงศ์ใหม่เรียกว่าราชวงศ์จิ้น พระเจ้าสุม่าเจียวปราบง่อก๊กได้อีกก๊กหนึ่ง ประเทศจีนจึงกลับมารวมกันเป็นหนึ่งเดียวอีกครั้ง (ดำรงราชานุภาพ 2543: 51 - 56)

เพื่อความเข้าใจในเรื่องสามก๊กให้มากยิ่งขึ้น จึงได้สรุปลำดับเหตุการณ์ในเรื่องสามก๊กตามปีไว้ดังนี้

พระเจ้าเลนเต้ครองราชสมบัติ	พ.ศ. 711
พระเจ้าเหี้ยนเต้ครองราชสมบัติ	พ.ศ. 733
โจโฉรบทัพเรือกับพวกซุนกวนและเล่าปี่	พ.ศ. 751
จิวยี่ตาย	พ.ศ. 753
เล่าปี่ได้เมืองเสฉวน	พ.ศ. 757
กวนอูเสียเมืองเกงจิ๋วแก่ซุนกวน	พ.ศ. 762
โจผีถอดพระเจ้าเหี้ยนเต้ แล้วขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าโจผี	พ.ศ. 763
เล่าปี่ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ ณ เมืองเสฉวน	พ.ศ. 764
ซุนกวนตั้งตัวเป็นเอกราช ณ เมืองกังตั๋ง	พ.ศ. 765

พระเจ้าเล้าปล้นพระชนม์ พระเจ้าเล้าเลี้ยงขึ้นครองราชย์	พ.ศ. 766
พระเจ้าใจผีปล้นพระชนม์ พระเจ้าใจอยยขึ้นครองราชย์	พ.ศ. 769
ขุนกวนตั้งตัวเป็นกษัตริย์ ณ เมืองกังตั้ง	พ.ศ. 772
ขงเบ้งตาย	พ.ศ. 777
พระเจ้าใจอยยปล้นพระชนม์ พระเจ้าใจฮองขึ้นครองราชย์	พ.ศ. 782
สุมาอี้ตาย	พ.ศ. 794
พระเจ้าขุนกวนปล้นพระชนม์ พระเจ้าขุนเหลียงขึ้นครองราชย์	พ.ศ. 795
พระเจ้าใจฮองถูกถอดจากราชสมบัติถูก พระเจ้าโจม	พ.ศ. 797
ขึ้นครองราชสมบัติ	
พระเจ้าขุนเหลียงถูกถอดจากราชสมบัติตั้งอ๊ก	พ.ศ. 801
พระเจ้าขุนฮิวขึ้นครองราชสมบัติ	
พระเจ้าโจมปล้นพระชนม์ พระเจ้าโจมขึ้นครอง	พ.ศ. 803
ราชสมบัติถูก	
พระเจ้าเล้าเลี้ยงเสียบ้านเมืองแก่ถูก	พ.ศ. 806
พระเจ้าโจมถูกถอดจากราชสมบัติ สุมาเอียนขึ้นครอง	พ.ศ. 808
ราชสมบัติถูก เป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์จิ้น	
พระเจ้าขุนฮิวเสียบ้านเมืองแก่ราชวงศ์จิ้น	พ.ศ. 823
สามก๊กรวมเข้าเป็นก๊กเดียว อยู่ในปกครองของ	พ.ศ. 823
พระเจ้าสุมาเอียน ต้นราชวงศ์จิ้น	

ถ้ากำหนดจำนวนปีเป็นต่างสมัย ในเรื่องสามก๊กแบ่งได้เป็นสามสมัย ดังนี้

สมัยราชวงศ์ฮั่นทรุดโทรม ในรัชกาลพระเจ้าเลนเต้	21 ปี
สมัยตั้งก๊กในรัชกาลพระเจ้าเหี้ยนเต้	30 ปี
สมัยสามก๊ก	60 ปี
คำนวณเวลาของพงศาวดารเรื่องสามก๊กรวมเป็น	111 ปี

(ดำรงราชานุภาพ 2543: 56 - 57)

2. ประวัติของมาคิอาเวลลี

มาคิอาเวลลี มีชื่อเต็มว่า นิโคโล ดี เบร์นาโด มาคิอาเวลลี (Niccolo di Bernardo Machiavelli) เป็นชาวอิตาลี เกิดเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1469 ที่เมืองฟลอเรนซ์ เป็นปีที่ โลเร็นโซ เดอ เมดิชี (Lorenzo de Medici) มีอำนาจเป็นผู้ปกครองรัฐอยู่ บิดาของมาคิอาเวลลีชื่อ เบร์นาโด มาคิอาเวลลี (Bernardo Machiavelli) บิดาของมาคิอาเวลลีสืบเชื้อสายมาจาก ชนชั้นสูงแห่งทัสคานี แต่ก็มีฐานะยากจน ส่วนมารดาว่ากันว่าเป็นกวีทางศาสนา เมื่อตระกูลเมดิชี ถูกโค่นอำนาจลงโดยฝ่ายนิยมมหาชนรัฐ มาคิอาเวลลีได้เริ่มรับราชการเป็นเลขานุการฝ่ายการทูต แห่งมหาชนรัฐฟลอเรนซ์ เมื่ออายุได้ 29 ปี มาคิอาเวลลีรับราชการได้ตั้งใจทำงานจนได้รับแต่งตั้ง เป็นเลขานุการของคณะกรรมการทั้งเก้าของกองทหารแห่งชาติ ผลงานในช่วงรับราชการได้จัดตั้ง กองทหารของรัฐได้สำเร็จ และได้ใช้กองทหารทำสงครามกับปิซาจนได้รับชัยชนะจึงทำให้ มาคิอาเวลลีมีชื่อเสียงตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (สมบัติ จันทรวงศ์ 2547: 15 - 18)

แต่ใน ค.ศ.1512 ความผันผวนทางการเมืองก็ทำให้โชคชะตาของมาคิอาเวลลีได้ เปลี่ยนไปกล่าวคือ เกิดการต่อสู้กันระหว่างฝรั่งเศสกับรัฐศาสนจักรของสันตะปาปาจูเลียสที่ 2 ซึ่งเป็นเหตุให้รัฐฟลอเรนซ์ต้องเลือกเข้าข้างใดข้างหนึ่ง แต่เป็นเพราะรัฐทั้งสองเคยเป็นพันธมิตรที่ดี กับฟลอเรนซ์จึงทำให้ฟลอเรนซ์วางตัวลำบาก สุดท้ายเมื่อความจำเป็นบีบบังคับ ฟลอเรนซ์จึงต้อง เข้าข้างกับฝรั่งเศส และฝรั่งเศสก็มีชัยชนะ แต่ในไม่ช้าสันตะปาปาจูเลียสที่ 2 ก็เข้าร่วมกับเวนิส สเปน ใน ค.ศ.1511 พันมิตรดังกล่าวได้ขับไล่ฝรั่งเศสออกไปจากอิตาลีได้สำเร็จ

เมื่อสันตะปาปาจูเลียสที่ 2 (Pope Julius II) ได้กุมอำนาจฟลอเรนซ์ได้แล้วจึงแต่งตั้ง ให้ตระกูลเมดิชีขึ้นมามีอำนาจปกครองฟลอเรนซ์ตามเดิม และได้หันมาเล่นงานบุคคลสำคัญที่นำ ฟลอเรนซ์เข้าข้างฝรั่งเศสสู้รบครั้งที่ผ่านมา มาคิอาเวลลีจึงถูกปลดออกจากตำแหน่งทำให้มาคิอาเวลลี รับราชการได้เพียง 14 ปี แต่ความเคราะห์ร้ายของมาคิอาเวลลีไม่จบแค่นั้น มาคิอาเวลลียังถูก จับกุมพร้อมกับพวกกบฏที่จะโค่นล้มอำนาจของตระกูลเมดิชี แต่มาคิอาเวลลีไม่ยอมรับเพราะเขา ไม่ได้ทำผิด

ครั้นต่อมา ได้มีการเลือกสันตะปาปาเลโอที่ 10 (Pope Leo X) ขึ้น จึงได้มีการประกาศ นิรโทษกรรมปลดปล่อยนักโทษเนื่องในโอกาสดังกล่าว ทำให้มาคิอาเวลลีได้พ้นโทษออกมาในวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ.1513 หลังจากนั้นไปมาคิอาเวลลีไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองอีก และได้ไป พำนักอยู่ในแถบชนบทห่างไกล แต่เขายังหวังที่จะเข้ารับราชการอย่างที่ผ่านมา

จากการที่มาคิอาเวลลีได้ใช้ชีวิตอยู่ในชนบทอย่างสงบนั้น มาคิอาเวลลีได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับการเมืองอยู่หลายเล่ม และเขาเองก็หวังว่าเขาสามารถเป็นที่ปรึกษาที่ดีให้กับตระกูลเมดิชีที่กำลังเรืองอำนาจอยู่ในขณะนั้นได้ แต่ความหวังของเขาก็ไม่ประสบกับความสำเร็จ

ใน ค.ศ.1525 มาคิอาเวลลีกับเข้าสู่วงการเมืองอีกครั้ง แต่เป็นไปอย่างแทบจะไม่มี ความหมายมากนัก เมื่อเขาเดินทางไปโรมในเดือนพฤษภาคม เพื่อพยายามให้สันตะปาปาคลีเมนต์ที่ 7 (Pope Clement VII) จัดตั้งกองกำลังของศาสนจักรที่ใหญ่พอที่จะขับไล่กองกำลังทหารต่างชาติให้ออกไปจากอิตาลี แต่สิ่งที่มาคิอาเวลลีเสนอก็ไม่เกิดผล

จนกระทั่ง ค.ศ.1527 กองทัพจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ได้รุกรานฟลอเรนซ์จนเกิดการระส่ำระสายในทางการเมือง กลุ่มผู้ต่อต้านตระกูลเมดิชีจึงประกาศยึดอำนาจฟลอเรนซ์ และได้ตั้งมหาชนรัฐขึ้นมาแทน ทำให้พวกเมดิชีต้องหนีออกจากฟลอเรนซ์ไป ถึงตอนนี้มาคิอาเวลลีมีความหวังอย่างมากว่าจะได้รับตำแหน่งที่สำคัญในฟลอเรนซ์อีก แต่ก็ไม่เป็นเช่นนั้น เมื่อเขาถูกกล่าวหาว่าพัวพันกับโซเครนีซึ่งเป็นพวกเดียวกันตระกูลเมดิชี หลังจากนั้นต่อมาไม่นาน มาคิอาเวลลีก็ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน ค.ศ.1527 รวมอายุได้ 58 ปี (สมบัติ จันทรวงศ์ 2547: 21)

3. งานเขียนของมาคิอาเวลลี

ผลงานเขียนของมาคิอาเวลลีมีอยู่จำนวนมาก สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คืองานเขียนซึ่งเป็นผลงานจากการงานในหน้าที่อันได้แก่ บรรดารายงานต่าง ๆ เช่น Report on The Florentine's Republic's Efforts to Suppress the Pistoia Factions, Of the Methods of Dealing with the Rebels of the Valdichiana, Discourses on Florentine Military Preparation, Description of the Affairs of France, Report on the Affair of Germany. อีกประเภทหนึ่ง ได้แก่ งานเขียนซึ่งเกิดหลังจากที่มาคิอาเวลลีพ้นจากตำแหน่งราชการแล้ว ผลงานที่สำคัญ ๆ ของ มาคิอาเวลลีปรากฏออกมาในช่วงนี้มากมาย เช่น The Prince (ค.ศ.1513), The Discourses on the Ten Books of Titus Livius (ค.ศ.1512 - 16), The Art of War (ค.ศ.1520), The Life of Castruccio Custracani (ค.ศ.1520), The History of Florence (ค.ศ.1520 - 5) งานเขียนประเภทที่สามคือ งานเขียนที่เป็นบทกวี หรือบทละครตลก เช่น The Golden Ass, L'Andria, Clizia และ Mandragola (สมบัติ จันทรวงศ์ 2547: 20)

ผลงานเขียนของมาคิอาเวลลีที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือ The Prince ที่เขียนขึ้นใน ค.ศ. 1513 มาคิอาเวลลีได้อุทิศหนังสือเล่มนี้ให้แก่โลเร็นโซ เดอ เมดิชี (ครั้งแรกมาคิอาเวลลีจะอุทิศผลงานนี้ให้แก่จูเลียโน เดอ เมดิชี (Giuliano de Medici) ผู้ปกครองรัฐฟลอเรนซ์ระหว่าง ค.ศ. 1512 - 1513 ซึ่งสิ้นตะปาปาองค์ใหม่จากตระกูลเมดิชี คือ ลีโอ ที่ 10 สนับสนุน แต่จูเลียโนถึงแก่กรรมไปเสียก่อนในปี 1516 เขาจึงได้เปลี่ยนแปลงคำอุทิศเสียใหม่ให้แก่โลเร็นโซ) ซึ่งเป็นต้นเหตุทำให้มาคิอาเวลลีไม่ได้กลับเข้ามาทำงานในฟลอเรนซ์อีก (สมบัติ จันทรวงศ์ 2547: 22)

แต่ถึงอย่างไรก็ตามหนังสือ The Prince ก็ได้รับความนิยมอย่างล้นหลาม หลังจากที่มาคิอาเวลลีได้เสียชีวิตลง และใน ค.ศ. 1532 The Prince ได้ถูกตีพิมพ์เป็นครั้งแรกหลังจาก The Discourses ได้ถูกตีพิมพ์แล้ว 1 ปี

4. แนวคิดทางการเมืองในเจ้าผู้ปกครองของมาคิอาเวลลี

ปรัชญาการเมืองของมาคิอาเวลลีในหนังสือ The Prince หรือ เจ้าผู้ปกครอง ให้ความสำคัญกับรัฐเป็นพิเศษ เพราะมาคิอาเวลลีมองเกี่ยวกับรัฐว่า รัฐ นั้นสามารถทำให้เกิดสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่เลวให้กับสังคมมนุษย์ในรัฐนั้นได้ และรัฐจะดีหรือเลวนั้น ก็ขึ้นอยู่กับเจ้าผู้ปกครองเป็นสำคัญ

สมบัติ จันทรวงศ์ (2547: 40 - 41) ผู้ที่ได้แปลหนังสือ The Prince และได้เขียนคำนำไว้ในหนังสือแปลเล่มดังกล่าว ได้มีความเห็นเกี่ยวกับรัฐในความหมายของมาคิอาเวลลี ว่า รัฐไม่ได้หมายถึงสิ่งอื่นใดนอกจากขอบเขตที่เจตนารมณ์ (Will) ของเจ้าผู้ปกครองถูกกำหนด หรือประทับลงบน "วัตถุ" (ในที่นี้หมายถึงประชาชน) โดยกำหนดให้เห็นเป็นลักษณะภายนอกของเจตนารมณ์ นั่นก็คือ "ระเบียบแบบแผน" ที่เจ้าผู้ปกครองได้จัดตั้งขึ้นมานั่นเอง กรอบระเบียบหรือแบบ คือ ผลผลิตของจิตใจอันประเสริฐของเจ้าผู้ปกครอง แต่เจ้าผู้ปกครองนั้นต้องมีตัววัตถุและโอกาสที่เหมาะสมด้วย มิฉะนั้นแล้วเจ้าผู้ปกครองก็จะไม่สามารถทำให้แบบหรือเจตนารมณ์ของเจ้าผู้ปกครองเป็นจริงขึ้นมาได้ แต่เจ้าผู้ปกครองจะมีโอกาสเช่นว่าหรือไม่ ดูจะเป็นเรื่องของโชคชะตา ดังนั้น ตัววัตถุและโชคชะตาจึงถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน และบางทีเราก็อาจจะกล่าวได้ว่า ธรรมชาติและโชคชะตานั้น ก็คือสิ่งเดียวกันนั่นเอง

ทวี อิศริวรรณ (2531: 37) ได้มีความเห็นเกี่ยวกับรัฐตามความหมายของมาคิอาเวลลีว่า รัฐคือ ความสามารถของเจ้าผู้ปกครองที่กำหนดให้ผู้ใต้ปกครองกระทำตาม ขอบเขตแห่งรัฐอยู่ที่ความสามารถของเจ้าผู้ปกครอง

พงศ์เพ็ญ ศกุนตภัย (2536: 5) ได้มีความเห็นเกี่ยวกับรัฐตามความหมายของมาคิอาเวลลี ว่า รัฐคือความผูกพันอยู่กับตัวเจ้าผู้ปกครองไม่อาจแยกออกจากกันได้ หรือ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ รัฐเป็นสิ่งที่ เป็นของเจ้าผู้ปกครอง

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า รัฐในความหมายของมาคิอาเวลลี คือความต้องการของเจ้าผู้ปกครองที่จะให้สังคมมนุษย์ที่ตนได้ใช้อำนาจปกครองอยู่เป็นไปตามที่ตนต้องการ และรัฐจะดีหรือเลว ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถ หรือคุณธรรมของเจ้าผู้ปกครองและโชคชะตาเป็นสำคัญ

เมื่อกล่าวถึงคุณธรรมกับโชคชะตา สองคำนี้เองที่เป็นตัวขับเคลื่อนขยายความคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลีอย่างกว้างไกล และแตกต่างจากคนทั่วไปที่เข้าใจกันในยุคนั้น อย่างคำว่า โชคชะตา ที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกันก็คือ สรรพสิ่งที่อยู่บนโลกมนุษย์ที่ถูกควบคุม หรือ กำหนดจากพระผู้เป็นเจ้าหรือจากสวรรค์ ไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงได้ แต่มาคิอาเวลลีมิได้เชื่อเช่นนั้น เขาเชื่อว่า มีบางอย่างที่บางครั้งสามารถเอาชนะโชคชะตาได้ นั่นคือ คุณธรรมของมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีคุณธรรมที่สมบูรณ์หรือเข้มแข็งพอมนุษย์ก็สามารถเอาชนะโชคชะตาได้ แต่มาคิอาเวลลีไม่ได้มองเกี่ยวกับโชคชะตาว่าเป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป บางครั้งโชคชะตาก็สามารถดลบันดาลในสิ่งที่ได้เหมือนกัน แต่สิ่งที่ดีที่จะได้รับนั้นมีน้อยกว่าสิ่งที่เลว และสิ่งที่ได้มาจากโชคชะตานั้น ถ้าปล่อยไปตามโชคชะตาก็จะไม่คงทนถาวร สุดท้ายก็จะกลับกลายเป็นสิ่งที่เลวได้ในที่สุด ดังนั้น สิ่งที่ดีที่มนุษย์จะได้รับจำต้องมาจากตัวมนุษย์เอง มิใช่มาจากโชคชะตา และสิ่งที่จะเอาชนะโชคชะตาได้นั้น มาคิอาเวลลีเชื่อว่าจะมีก็แต่คุณธรรมในตัวมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีคุณธรรมที่สมบูรณ์หรือเข้มแข็งพอก็จะได้รับแต่ในสิ่งที่ดีให้แก่ตัวเอง ถึงกระนั้นก็ตาม การมีคุณธรรมเพียงอย่างเดียว โดยขาดโชคชะตาที่ดีเข้าช่วย คุณธรรมบางครั้งก็ไม่เกิดผล ดังนั้น จึงเป็นการดีที่สุดหากมนุษย์เรามีทั้งคุณธรรมและโชคชะตาที่ดีเกื้อหนุนกัน ผลที่ได้ก็จะทำให้มนุษย์เราได้รับแต่สิ่งที่ดีในชีวิตตามที่ตนต้องการ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 142)

ในเมื่อมาคิอาเวลลีมีแนวคิดในเรื่องคุณธรรมเช่นนี้ มาคิอาเวลลีจึงจับคุณธรรมมาใช้ในทางการเมือง เพื่อให้เจ้าผู้ปกครองได้รู้จักและปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ (รัฐ) การรักษากำลัง (รัฐ) ของตนไว้ ดังที่มาคิอาเวลลีได้กล่าวไว้ว่า เจ้าผู้ปกครองจะได้รัฐมานั้นหากไม่โดยใช้กำลังของผู้อื่น ก็โดยกำลังของตนเอง หากไม่ได้ด้วยโชคชะตา ก็โดยคุณธรรม (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 98) แต่ถ้าเจ้าผู้ปกครองคนใดได้รัฐมาด้วยโชคชะตามักจะไม่มั่นคงถาวร และถ้าเจ้าผู้ปกครองคนใดไม่สามารถใช้คุณธรรมของตนรักษารัฐเอาไว้ ในไม่ช้าโชคชะตา¹ ก็จะทำให้เจ้าผู้ปกครองต้องสูญเสียรัฐไป

¹ โชคชะตาในที่นี้หมายถึงสังคมการเมือง

ดังนั้น การที่เจ้าผู้ปกครองจะสร้างรัฐให้ยิ่งใหญ่และมั่นคงตามที่ตนต้องการได้นั้น สิ่งสำคัญที่จะดลบันดาลให้ได้ หรือสามารถเอาชนะโชคชะตาได้ ก็คือ คุณธรรมอันยิ่งใหญ่ของจิตใจ และร่างกายของเจ้าผู้ปกครอง ดังนั้น คุณธรรมจึงเป็นเสมือน “เครื่องมือ” สำหรับเจ้าผู้ปกครองที่จะสร้างรัฐให้เจริญรุ่งเรือง มีความมั่นคง และยิ่งใหญ่

มาคิอาเวลลีเป็นผู้ที่มีความเห็นเรื่องคุณธรรมแตกต่างจากศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะคำสั่งสอนในทางศีลธรรมของศาสนา เขาหาว่าศาสนาในปัจจุบันนั้นมิได้สอนในเรื่องคุณธรรมของความเป็นมนุษย์ในโลกนี้ ดังที่ศาสนาโรมันสมัยโบราณสอนกันเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม ที่หมายถึงความเป็นคนที่ต้องต่อสู้เพื่อตนเองและเพื่อชาติบ้านเมือง แต่ศาสนาคริสต์¹ สอนให้อ่อนน้อมยอมศัตรู ซึ่งเขาถือว่าขัดขวางหลักคุณธรรมตามที่เขาเข้าใจ

มาคิอาเวลลีมองโลกในแง่ความเป็นจริงที่เป็นไปได้ และต้องการสร้างรัฐให้สมบูรณ์และมีความสุขได้ในโลกนี้ มิใช่หวังความสุขในโลกหน้าตามความเชื่อของศาสนา แนวคิดปรัชญาการเมืองของมาคิอาเวลลีจึงมองคุณธรรมว่าควรเป็นคุณธรรมทางโลก หรือ คุณธรรมเพื่อบ้านเมือง (ส. ศิวลักษณ์ 2546: 65) โดยมีเหตุผลแห่งรัฐ (พงศ์เพ็ญ กุนตารักษ์ 2546: 12) ที่จะต้องสร้างคุณธรรมนี้ขึ้นมาเพื่อเอาชนะโชคชะตาที่คอยขัดขวาง หรือบั่นทอนความเจริญของรัฐที่มนุษย์ต้องการ

แนวคิดปรัชญาการเมืองของมาคิอาเวลลีมองไปที่พื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์เป็นหลักว่า แท้จริงแล้ว มนุษย์เกิดมามีความไม่สมบูรณ์อยู่ในตัวเอง มนุษย์เป็นผู้ที่ชั่วร้าย มีความโลภเป็นคนอกตัญญู เปลี่ยนใจง่าย เป็นพวกปากออย่างใจอย่าง เป็นพวกหลอกหลวง ยึดแต่ผลได้ เห็นแก่ตัว (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 240 - 250) ดังนั้น จึงเป็นไปได้เลยที่เจ้าผู้ปกครองจะมีคุณธรรมแบบธรรมดาปกครองรัฐให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ได้ นอกเสียจากคุณธรรมสำหรับเจ้าผู้ปกครองเท่านั้น ที่จะทำให้รัฐเป็นไปตามเจตนารมณ์ของเจ้าผู้ปกครองได้

จากการที่มาคิอาเวลลีมองว่ามนุษย์ยังมีข้อบกพร่องในตัวของตัวเอง เจ้าผู้ปกครองก็ต้องเข้าใจธรรมชาติพื้นฐานในเรื่องนี้ด้วย เพื่อจะได้ปฏิบัติในการปกครองรัฐให้เกิดผลดี

มาคิอาเวลลีมองว่า การที่มนุษย์ในสังคมเป็นอย่างไรที่กล่าวมานั้น การที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้นั้น ควรจะเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติในสังคม ระหว่างการมีชีวิตอยู่จริง ๆ อย่างไร กับการที่เราควรมีชีวิตอยู่จริง ๆ นั้น มีความห่างไกลกันมากเสียจนว่า ถ้าเจ้าผู้ปกครองที่กระทำในสิ่งดี

¹ โปรดศึกษาเรื่องนี้ได้จากคุณธรรมของศาสนาคริสต์ เสถียร พันธ์รังษี (2542) “ศาสนาเปรียบเทียบ” : 327 - 417

ที่คนทั่วไปคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี บางครั้งเจ้าผู้ปกครองก็ต้องพบกับความพินาศในสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป แทนการรักษาตนให้อยู่รอด เพราะคนที่ปรารถนาและแสดงความดีในทุก ๆ เรื่อง ต้องพินาศในหมู่คนจำนวนมากที่ไม่ดี ดังนั้นหากเจ้าผู้ปกครองปรารถนาจะคงรักษาตนเองไว้ ก็จำเป็นที่เจ้าผู้ปกครองจะต้องเรียนรู้ให้สามารถไม่เป็นคนดีได้ และใช้หรือไม่ใช้มันสุดแต่ความจำเป็น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว เจ้าผู้ปกครองก็ต้องตระหนักถึงความเป็นจริงในโลกนี้ ที่สามารถทำแล้วเกิดผลดีได้ มิใช่จะเกิดผลจากการจินตนาการแต่ในสิ่งที่ดี ซึ่งสิ่งนี้เองที่มาคิอาเวลลีได้หักเหออกไปจากความเชื่อแบบเก่า ๆ ของคนทั่วไปเกี่ยวกับความดี(นิโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 229)

มาคิอาเวลลีมิได้ปฏิเสธการยอมรับในคุณธรรมในสิ่งที่ดี ๆ ตามลัทธิศาสนาอย่างสุดขั้ว แต่ว่าการจะเลือกเอาคุณธรรมบางตัวมาใช้ให้เหมาะกับสถานการณ์มากกว่า และให้แก่งัดทำเป็นว่าตนนั้นมีคุณธรรมตามแบบอย่างศาสนาที่คนส่วนใหญ่นับถือกัน เนื่องจากว่ามนุษย์ปุถุชนส่วนใหญ่ยังยกย่องอยู่กับสิ่งนั้นอยู่ตามสภาพธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้น เรื่องนี้เจ้าผู้ปกครองก็ควรจะรู้ว่าจะต้องทำตัวอย่างไรเพื่อให้เกิดผลดีแก่ตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เจ้าผู้ปกครองจะได้รับการยกย่องหรือถูกตำหนิ หากว่าเจ้าผู้ปกครองมีคุณสมบัติบางประการที่บางครั้งมีแล้ว อาจได้รับการยกย่อง หรือบางครั้งมีแล้วอาจถูกตำหนิจากผู้ใต้ปกครอง หากว่าเจ้าผู้ปกครองไม่เลือกใช้อย่างละเอียดถี่ถ้วนสุรอบคอบ เพราะผลที่ตามมาจะเป็นดีหรือร้ายก็ขึ้นอยู่กับรูปแบบเวลา และสถานการณ์ที่ใช้ ขึ้นอยู่กับตัวของมันเอง ดังนั้น จากเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นว่า เจ้าผู้ปกครองบางคน ถูกมองว่าโอบอ้อมอารี บางคนก็ถูกมองว่าตระหนี่ถี่เหนียว บางคนก็ถูกมองว่าเป็นผู้ให้ คนอื่นก็ถูกมองว่าโลภ บางคนก็ถูกมองว่าโหดร้าย คนอื่นก็ถูกมองว่าเต็มไปด้วยความสงสาร คนอื่นไม่มีความซื่อสัตย์ อีกคนมีท่าทางนิสัยเหมือนผู้หญิงและซี้ซาลาด บางคนดูร้ายและกล้าหาญ บางคนมีเมตตากรุณา บางคนหยิ่งทรนง บางคนเต็มไปด้วยดีด้นหาบางคนบริสุทธิ์ บางคนเปิดเผย บางคนฉลาดแกมโกง บางคนยาก บางคนง่าย บางคนเอาจริงเอาจัง บางคนไม่จริงจัง บางคนเคร่งศาสนา บางคนชอบสงสย และอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน(นิโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 230)

มาคิอาเวลลีมองว่าคนทั่วไปต่างยอมรับและอยากให้เจ้าผู้ปกครองของตนมีคุณสมบัติที่ดีเหล่านั้น แต่เนื่องจากเจ้าผู้ปกครองไม่สามารถที่จะมีหรือปฏิบัติคุณสมบัติที่ดีเหล่านั้นได้ทั้งหมด เพราะสภาวะมนุษย์ไม่ยินยอม¹ จึงจำเป็นสำหรับเจ้าผู้ปกครองที่จะต้องสุรอบคอบพอจนรู้วิธีหลีกเลี่ยงการเสียชื่อเสียงในเรื่องความชั่วเหล่านั้น อันจะทำให้เจ้าผู้ปกครองต้องสูญเสียรัฐไป และ

¹ มาคิอาเวลลีบอกเป็นนัยว่า เจ้าผู้ปกครองก็มีความไม่สมบูรณ์ในตัวเองเหมือนกัน

ถ้าเป็นได้ก็ให้ป้องกันตนเองจากสิ่งอื่น ๆ อันที่จะทำให้เจ้าผู้ปกครองต้องสูญเสียรัฐไปด้วยเช่นกัน แต่ถ้าเจ้าผู้ปกครองทำไม่ได้เจ้าผู้ปกครองก็อาจจะยอมมันได้ โดยไม่ต้องเป็นกังวลมากนัก และยังไปกว่านั้น เจ้าผู้ปกครองก็ไม่ควรจะเป็นกังวลกับการก่อให้เกิดชื่อเสียงในเรื่องของความชั่วต่าง ๆ ซึ่งถ้าไม่มีมันเสียแล้วก็จะเป็นการยากที่รักษารัฐเอาไว้ได้ เพราะถ้าบุคคลใดไตร่ตรองทุกสิ่งทุกอย่างอย่างอย่างดี เขาจะพบว่าบางสิ่งบางอย่างซึ่งดูเหมือนว่าเป็นคุณธรรม (ในทางศีลธรรม) นั้น หากปฏิบัติตามก็จะกลายเป็นความพินาศของตัวเจ้าผู้ปกครอง และสิ่งอื่นซึ่งดูเหมือนว่าเป็นความชั่ว นั้น หากปฏิบัติตามเจ้าผู้ปกครองก็จะสัมฤทธิ์ผลในด้านความมั่นคง และความเป็นอยู่ที่ดี (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 230)

จากคุณสมบัติที่เจ้าผู้ปกครองควรจะได้รับยกย่องหรือถูกตำหนิ มาคิอาเวลลีได้ให้แนวคิดไว้เพื่อให้เจ้าผู้ปกครองได้รู้จักและปฏิบัติมีอยู่หลายอย่างดังจะกล่าวต่อไป

มาคิอาเวลลีได้กล่าวให้เห็นว่าความโอบอ้อมอารีและความตระหนี่ถี่เหนียวบางครั้งผลของมันก็เป็นสิ่งที่กลับกันได้ โดยมาคิอาเวลลีบอกว่าจะเป็นเรื่องดีที่จะมีชื่อเสียงว่าเป็นผู้โอบอ้อมอารี อย่างไรก็ตามความโอบอ้อมอารีที่ใช้ในแบบวิธีการที่ทำให้เจ้าผู้ปกครองได้ชื่อเสียงว่าโอบอ้อมอารีนั้นเป็นอันตรายต่อเจ้าผู้ปกครอง เพราะถ้ามันถูกใช้อย่างมีคุณธรรมและใช้ในแบบวิธีการที่เจ้าผู้ปกครองควรจะใช้มันแล้ว เราก็จะไม่รู้จักว่าโอบอ้อมอารี และเจ้าผู้ปกครองก็ไม่อาจเลี่ยงการเสียชื่อเสียงในสิ่งที่ตรงกันข้ามได้ เพราะถ้าใครก็ตามปรารถนาจะคงรักษาชื่อว่าเป็นผู้โอบอ้อมอารีในหมู่มนุษย์ ก็จำเป็นที่จะต้องไม่ละเลยคุณสมบัติใด ๆ เลยว่าด้วยความฟุ่มเฟือย (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 233) เมื่อมีการฟุ่มเฟือยในการทำโอบอ้อมอารีแล้ว ก็จะเป็นภาระแก่เจ้าผู้ปกครองที่จะต้องให้ทรัพยากรเป็นค่าใช้จ่ายจำนวนมาก เพื่อจะรักษาไว้ซึ่งความโอบอ้อมอารีในชื่อเสียงของตัวเจ้าผู้ปกครองไว้ เปรียบเสมือนความจำเป็นบีบบังคับ ในที่สุดทรัพยากรที่ใช้จ่ายก็จะหมดไป เมื่อถึงตอนนั้นเจ้าผู้ปกครองก็จำเป็นต้องหาทรัพยากรมาทดแทน เพื่อคงรักษาไว้ซึ่งความโอบอ้อมอารี โดยการไปสร้างภาระให้แก่ผู้ใต้ปกครอง ด้วยการเก็บภาษีเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้ได้ทรัพยากรมา และนี่เองเป็นการเริ่มต้นของความเกลียดชังโดยผู้ใต้ปกครอง และเมื่อเจ้าผู้ปกครองยากจนลง ก็จะไม่มีการปกครองคนใดเคารพ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 233) ในที่สุดเจ้าผู้ปกครองก็จะเสื่อมอำนาจลง หากเจ้าผู้ปกครองเป็นผู้ที่ตระหนี่ถี่เหนียวก็ไม่ควรใส่ใจในเรื่องดังกล่าวมากนัก เพราะในไม่ช้าเจ้าผู้ปกครองจะถูกถือว่าเป็นผู้โอบอ้อมอารีที่สุดเสมอ เนื่องจากว่าความตระหนี่ถี่เหนียวของเจ้าผู้ปกครองจะทำให้รายได้ของรัฐพอเพียง เมื่อมีความจำเป็นในการทำสงครามเจ้าผู้ปกครองก็สามารถป้องกันรัฐของตนจากศัตรูได้ และสามารถทำสงครามได้โดยไม่ต้องไปเพิ่มภาระให้แก่

ผู้ได้ปกครองของตนแต่อย่างใด ทั้งในเรื่องเสบียงอาหารและค่าใช้จ่ายในการทำสงคราม(นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 234)

มาคิอาเวลลิล้ำวว่า เจ้าผู้ปกครองที่ถูกถือได้ว่าเป็นคนโอบอ้อมอารีนั้น ถ้าเป็นเจ้าผู้ปกครองอยู่ก่อนแล้วความโอบอ้อมอารีนั้นเป็นอันตราย แต่สำหรับเจ้าผู้ปกครองที่กำลังก้าวขึ้นสู่อำนาจในตำแหน่งจำเป็นที่จะต้องได้ชื่อว่าเป็นคนโอบอ้อมอารี (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 234 - 235) เจ้าผู้ปกครองที่อยู่ในตำแหน่งที่คงรักษาไว้ซึ่งความโอบอ้อมอารีได้อยู่ นั่น เป็นเพราะว่าเจ้าผู้ปกครองนั้นได้ใช้ทรัพยากรของคนอื่น (หมายถึงรัฐอื่น) และไม่ตระหนักถึงเหนียวกับของที่ได้มาจากรัฐอื่นกับข้าแผ่นดินของตน เพราะผู้ซึ่งจัดการสิ่งซึ่งเป็นของผู้อื่นย่อมจำเป็นที่เจ้าผู้ปกครองจะต้องใช้ความโอบอ้อมอารี มิฉะนั้น ทหารของเจ้าผู้ปกครองก็จะไม่เชื่อฟัง และเจ้าผู้ปกครองสามารถเป็นผู้ให้ที่ยิ่งใหญ่ได้สำหรับสิ่งซึ่งไม่ได้เป็นของเจ้าผู้ปกครอง หรือของผู้ได้ปกครองของตนเองเท่านั้น (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 235) ดังนั้น ความโอบอ้อมอารี บางครั้งก็อาจเป็นเรื่องที่ถูกดำเนิน หรือถูกเกลียดชังสำหรับเจ้าผู้ปกครองได้ ถ้าไม่รู้จักใช้มันอย่างดี เฉพาะแต่การใช้จ่ายสิ่งซึ่งเป็นของตนเองต่างหากที่จะทำร้ายเจ้าผู้ปกครอง และไม่มีอะไรที่กินตัวมันเองมากเท่ากับความโอบอ้อมอารี เพราะเจ้าผู้ปกครองได้สูญเสียความสามารถที่จะใช้มันตลอดเวลาที่เจ้าผู้ปกครองใช้มัน และกลายเป็นความยากจนหรือไม่ก็ถูกดูแล หรือพยายามหลีกเลี่ยงความยากจนก็กลายเป็นคนละโมภและถูกเกลียดชัง และเหนือสิ่งอื่นใดทั้งหมด เจ้าผู้ปกครองควรจะระวังไม่ให้เป็นที่ถูกเหยียดหยามและเกลียดชัง และความโอบอ้อมอารีสามารถนำเจ้าผู้ปกครองไปสู่ไม่อันใดก็อันหนึ่ง ดังนั้น จึงเป็นการฉลาดกว่ากันสำหรับพวกที่จะมีชื่อว่าตระหนักถึงเหนียวซึ่งก่อให้เกิดการเสื่อมเสียชื่อเสียง โดยไม่ถูกเกลียดชังแทนที่จะถูกบีบบังคับ โดยความต้องการได้ชื่อว่าเป็นคนโอบอ้อมอารีอันทำให้ได้ชื่อว่าละโมภ ซึ่งก่อให้เกิดการเสื่อมเสียชื่อเสียงและเป็นที่เกลียดชัง (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 235)

มาคิอาเวลลีได้ให้แนวคิดในคุณสมบัติเกี่ยวกับเจ้าผู้ปกครองที่จะถูกยกย่องหรือถูกตำหนิไว้อีกคุณสมบัติหนึ่ง คือความทารุณโหดร้ายและความสงสาร มาคิอาเวลลีบอกว่าเจ้าผู้ปกครองทุกคนควรปรารถนาจะได้ชื่อว่าเป็นผู้เต็มไปด้วยความสงสาร และไม่ถูกถือเป็นคนทารุณโหดร้าย อย่างไรก็ตามเจ้าผู้ปกครองควรจะเอาใจใส่ว่าเขาไม่ได้ใช้ความสงสารอย่างเลว โดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยแห่งรัฐ ซึ่งผลของการใช้ความสงสารอย่างเลวก็จะทำให้รัฐของเจ้าผู้ปกครองสูญเสียไปอยู่ในเอื้อมมือของศัตรู สุดท้ายแล้วเจ้าผู้ปกครองจะไม่เหลือสิ่งที่มีค่าให้แก่ตัวเอง เพราะฉะนั้นเจ้าผู้ปกครองจึงไม่ควรที่จะเป็นกังวลกับชื่อเสียงในทางที่ไม่ดีว่าเป็นคนทารุณ

โหดร้าย (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 239) เพราะการโหดร้ายบางครั้งจะทำให้เกิดความปลอดภัยแก่รัฐได้ และความโหดร้ายสามารถสร้างระเบียบวินัยให้แก่รัฐและกองทัพของเจ้าผู้ปกครองให้เข้มแข็ง เพราะการไว้ระเบียบต่าง ๆ จะทำให้เป็นอันตรายแก่รัฐของเจ้าผู้ปกครองได้ โดยเฉพาะเจ้าผู้ปกครองคนใหม่จะขาดเสียมิได้ที่ได้ชื่อว่าเป็นคนทารุณโหดร้าย (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 240) เพราะรัฐใหม่เต็มไปด้วยอันตรายนานาที่คอยขัดขวางมิให้เจ้าผู้ปกครองได้จัดระเบียบแบบแผนตามที่ต้องการ ความทารุณโหดร้ายยังมีความจำเป็นสำหรับเจ้าผู้ปกครองที่อยู่ในกองทัพซึ่งเป็นผู้นำทัพในขณะนั้นด้วย เพราะมิฉะนั้นแล้วถึงจะมีสิ่งที่บัญชาทัพได้ และมีคุณธรรมอื่น ๆ ของเจ้าผู้ปกครองก็คงจะไม่เพียงพอที่จะทำให้กองทัพเกิดผลลัพธ์อย่างที่เจ้าผู้ปกครองต้องการได้ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 241)

อย่างไรก็ตาม เจ้าผู้ปกครองควรจะรอบคอบในความเชื่อและการกระทำ ไม่ควรจะสร้างความกลัวให้กับตนเอง และเจ้าผู้ปกครองควรจะดำเนินการในแบบวิธีที่ผ่อนปรน ด้วยความสุ่มรอบคอบและความเมตตากรุณา เพื่อให้เกิดผลดีแก่ตัวเอง จุดนี้เองจึงมีข้อถกเถียงขึ้นมาว่าการเป็นที่รักนั้นดีกว่าการเป็นที่หวาดกลัว หรือกลับกัน มาคิอาเวลลีบอกว่า ถ้าจะให้เลือกระหว่างความเป็นที่รักกับความเป็นที่หวาดกลัวอย่างใดอย่างหนึ่ง มาคิอาเวลลีบอกว่าให้เลือกการเป็นที่หวาดกลัวจึงเป็นการปลอดภัยมากกว่าการเป็นที่รัก เพราะธรรมชาติของมนุษย์เป็นคนชั่วร้ายเป็นคนอกตัญญู เปลี่ยนใจง่าย เป็นพวกมือถือสาปากถือศีล เป็นพวกอำพราง เป็นพวกหลีกเลียงอันตราย เป็นผู้รักผลได้ ในขณะที่เจ้าผู้ปกครองทำดีให้พวกเขา พวกเขาก็จะเป็นของเจ้าผู้ปกครองเมื่อความจำเป็น (อันตรายหรือเสียประโยชน์) ห่างไกลออกไปจากตัวเจ้าผู้ปกครองและตัวพวกเขา พวกเขาก็จะซื่อสัตย์ต่อเจ้าผู้ปกครอง แต่เมื่อใดที่ความจำเป็น (อันตรายหรือเสียประโยชน์) เข้ามาใกล้เจ้าผู้ปกครองและตัวพวกเขา พวกเขาก็พร้อมที่จะทรยศต่อเจ้าผู้ปกครองได้ทันทีเมื่อมีโอกาส (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 240)

มาคิอาเวลลีได้กล่าวไว้ว่า การเป็นที่หวาดกลัวและการเป็นที่รักถึงจะมีความแตกต่างกัน แต่เป็นการดีที่สุดที่เจ้าผู้ปกครองจะเป็นผู้ที่ฉลาดโดยการรู้จักใช้ทั้งสองอย่างให้เกิดผลดีด้วยการทำให้ตนเป็นที่หวาดกลัว ในแบบวิธีการที่ทำให้พวกเขากลัวและทำให้พวกเขารัก เมื่อพวกเขาได้รับผลเช่นนั้น พวกเขาก็จะหลีกเลี่ยงความเกลียดชังในตัวเจ้าผู้ปกครอง เพราะการเป็นที่หวาดกลัวและไม่เป็นที่เกลียดชังนั้นสามารถไปด้วยกันได้หากใช้อย่างดี ซึ่งในเรื่องนี้เจ้าผู้ปกครองเพียงแต่คอยระวังตนไม่ให้เป็นที่เกลียดชังด้วยการไปชิงเอาทรัพย์สินและสตรีของผู้ใต้ปกครองมา (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 241)

มาคิอาเวลลี ได้ให้แนวคิดแก่เจ้าผู้ปกครองอีกว่า โดยทั่วไปมนุษย์รักตามความพอใจของตนเองและกลัวตามความพอใจของเจ้าผู้ปกครอง เจ้าผู้ปกครองที่ทรงปัญญาจึงควรวางรากฐานของตนบนสิ่งซึ่งเป็นของตน ไม่ใช่บนสิ่งซึ่งต้องขึ้นอยู่กับผู้อื่น เพียงแต่เจ้าผู้ปกครองคอยวางแผนหลีกเลี่ยงการถูกตำหนิเกลียดชังอย่างทีกล่ามาแล้วเท่านั้น (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547 : 242)

เมื่อกล่าวถึงการวางรากฐานของตนบนสิ่งซึ่งเป็นสิ่งของตน มาคิอาเวลลีมีความเห็นอย่างมั่นคงและหนักแน่นว่า เจ้าผู้ปกครองจะต้องมีกองทัพเป็นของตนเอง มิใช่พึ่งกองทัพของผู้อื่น เพราะการพึ่งกำลังของผู้อื่นจะมีแต่ นำความพินาศมาให้เจ้าผู้ปกครองในไม่ช้า เจ้าผู้ปกครองจะต้องสร้างกองกำลังจากผู้ใต้ปกครองของตัวเอง หรือไม่ก็บรรดาผู้ที่ต้องมาอาศัยเจ้าผู้ปกครอง เพื่อให้เกิดความจงรักภักดีและความกล้าหาญที่จะปกป้องรัฐเพื่อรักษาสิ่งที่พวกเขารัก (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 214) หากเจ้าผู้ปกครองใดไม่มีกองทัพเป็นของตนเอง ก็เปรียบเสมือนอยู่ที่สูงที่เป็นโคลนตมพร้อมที่จะล่มสลายได้ทุกเมื่อ ซึ่งสิ่งนี้มาคิอาเวลลีได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการเขียนหนังสือ The Prince เพื่อแนะนำให้เจ้าผู้ปกครองได้เห็นถึงความสำคัญในการพึ่งตนเอง

มาคิอาเวลลีได้ให้แนวคิดการเมืองที่จะรักษาไว้ซึ่งรัฐและอำนาจของเจ้าผู้ปกครองที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือ การรักษาข้อตกลงของเจ้าผู้ปกครอง มาคิอาเวลลีได้กล่าวไว้ว่าบรรดาเจ้าผู้ปกครองผู้ซึ่งได้กระทำการที่ยิ่งใหญ่มานั้น ได้ให้ความเอาใจใส่เพียงเล็กน้อยต่อข้อตกลง และให้รู้จักวิธีการที่จะจัดการกับสมอมมนุษย์ให้ได้อย่างชาญฉลาดเหนือคน ซึ่งสติปัญญาอันชาญฉลาดเหนือคนนั้นก็ทำให้เจ้าผู้ปกครองสามารถที่จะเอาชนะเหนือผู้ที่ตั้งตนอยู่บนความจงรักภักดีได้ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 249) ดังนั้น เจ้าผู้ปกครองจึงควรจะรู้ว่าการต่อสู้ยู่สองชนิดสำหรับเจ้าผู้ปกครอง คือชนิดที่หนึ่ง เป็นการต่อสู้ด้วยกฎหมาย อีกชนิดหนึ่งเป็นการต่อสู้ด้วยกำลัง ชนิดแรกเหมาะสมกับมนุษย์ ชนิดที่สองเหมาะสมกับสัตว์ป่า แต่เพราะบ่อยครั้ง ชนิดแรกได้พิสูจน์แล้วว่าไม่เพียงพอ มนุษย์เราจึงต้องพึ่งชนิดที่สอง ดังนั้นจึงจำเป็นสำหรับเจ้าผู้ปกครองที่จะต้องรู้ว่าจะใช้สัตว์ป่าและมนุษย์อย่างไรให้เกิดผลดี (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 249)

ในส่วนของสัตว์ป่านั้น มาคิอาเวลลีเห็นควรให้เจ้าผู้ปกครองยึดถือแบบอย่างของสัตว์สองชนิด ได้แก่ สุนัขจิ้งจอกและสิงโต เพราะสิงโตไม่สามารถป้องกันตนเองจากกับดัก และสุนัขจิ้งจอกไม่สามารถป้องกันตนเองจากหมาป่าได้ ดังนั้น เจ้าผู้ปกครองจึงต้องเป็นสุนัขจิ้งจอกเพื่อจะได้รู้จักกับดัก และเป็นสิงโตเพื่อจะได้ทำให้หมาป่ากลัว ผู้ซึ่งอาศัยการเป็นสิงโตอย่างเดียวก็จะ

ไม่เข้าใจในสิ่งนี้ เพราะฉะนั้น เจ้าผู้ปกครองที่สุขุมรอบคอบจึงไม่สามารถหรือไม่ควรจะรักษา ข้อตกลง เมื่อการปฏิบัติดังกล่าวกลับเป็นภัยต่อตัวเอง และเมื่อบรรดาสาเหตุที่ทำให้เจ้าผู้ปกครอง ต้องให้คำมั่นสัญญานั้นหมดไปแล้ว ถ้าหากมนุษย์ทั้งปวงเป็นคนดี คำกล่าวมานี้ก็คงจะไม่ดี แต่ เพราะว่าพวกมนุษย์ชั่วร้าย และจะไม่ซื่อสัตย์ต่อเจ้าผู้ปกครอง เจ้าผู้ปกครองก็ไม่จำเป็นต้องไป ซื่อสัตย์ต่อพวกเขาเช่นกัน อีกทั้งเจ้าผู้ปกครองไม่เคยขาดสาเหตุต่าง ๆ ที่ชอบธรรม ที่จะทำให้การ ไม่ปฏิบัติตามคำมั่นของตนเองผิดแปลกไปจากความเป็นจริง บรรดาเจ้าผู้ปกครองผู้ที่ดีที่สุดที่จะ ใช้สุนัขจิ้งจอกอย่างไรก็จะปรากฏผลออกมาดีที่สุด แต่จำเป็นที่จะต้องรู้วิธีระบายนี้อธิบายให้ธรรมชาตินี้ ผิดไปจากความเป็นจริง และจะต้องเป็นคนมือถือสากปากถือศีล เป็นผู้หลอกลวงที่ยิ่งใหญ่ เพราะ มนุษย์นั้นเป็นธรรมชาติที่จะเคารพเชื่อฟังความจำเป็นในปัจจุบันมากเสียจนกระทั่งว่า ผู้ที่หลอกลวง จะพบผู้ที่พร้อมใจให้ตน ถูกหลอกลวงอยู่เสมอ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 250) ความเป็นจริงแล้วสำหรับเจ้าผู้ปกครองไม่จำเป็นที่จะต้องมีความสมบูรณ์แบบที่ดีทั้งปวงตาม ศาสนา แต่จำเป็นจริง ๆ ที่ต้องทำที่ว่ามีคุณสมบัติเหล่านั้น มาคิอาเวลลีย้ำอีกว่าการมีสิ่งเหล่านั้น และปฏิบัติตามเสมอไปแล้ว สิ่งเหล่านั้นเป็นอันตราย แต่การทำที่ว่ามีสิ่งเหล่านั้น สิ่งเหล่านั้นมี ประโยชน์ อย่างการมีที่ทว่าเป็นผู้ที่เต็มไปด้วยความสงสาร ซื่อสัตย์ เมตตากรุณา เปิดเผย เครื่อง ศาสนา กับการเป็นดั่งนั้น แต่ด้วยจิตใจที่ถูกสร้างในแบบวิธีการที่เมื่อเกิดความจำเป็นที่จะไม่เป็น ดั่งว่านั้น เจ้าผู้ปกครองก็สามารถและรู้ว่าจะเปลี่ยนไปในทางตรงกันข้ามได้อย่างไร ซึ่งต้องเป็นที่ เข้าใจว่าเจ้าผู้ปกครองและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าผู้ปกครองคนใหม่ ไม่สามารถที่จะปฏิบัติตามสิ่ง ทั้งปวงที่ทำให้มนุษย์ถูกหรือว่าดีได้ เพราะบ่อยครั้งเจ้าผู้ปกครองมักจะถูกความจำเป็นบีบให้ กระทำการตรงกันข้ามกับข้อตกลง ความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ ความเมตตากรุณา ศาสนา เพื่อที่จะคง รักษาไว้ เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นที่ เจ้าผู้ปกครองจะต้องมีจิตใจที่พร้อมให้สามารถหันเหตาม ที่ กระแสลมแห่งโชคชะตาและความผันแปรของสิ่งต่าง ๆ ที่สั่งให้เจ้าผู้ปกครองต้องทำ และอย่างที่ กล่าวมาเจ้าผู้ปกครองไม่ควรที่จะหันเหจากสิ่งที่ดี เจ้าผู้ปกครองสามารถทำได้ แต่เจ้าผู้ปกครอง ควรรู้ว่าจะเข้าไปสู่สิ่งที่เลวได้อย่างไร เมื่อมีความจำเป็นบีบให้ทำอย่างนั้น (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 251)

ข้อควรระวังอีกอย่างหนึ่ง คือการหลีกเลี่ยงไม่ให้ถูกดำเนินและเป็นที่ถูกเกลียดชัง ซึ่งเป็น สิ่งสำคัญที่เจ้าผู้ปกครองต้องพึงระวังหลีกเลี่ยงอย่าให้เกิดขึ้นกับตน เมื่อเจ้าผู้ปกครองหลีกเลี่ยงได้ แล้ว ภัยอันตรายต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นกับตน สิ่งที่จะต้องหลีกเลี่ยง อันได้แก่ ความละโมภ และการ แ่่งชิงทรัพย์สินและลูกเมียของข้าแผ่นดินตนเอง อีกทั้งเจ้าผู้ปกครองต้องวางอุบายให้คนเห็น ความยิ่งใหญ่ ความกล้าหาญ ความจริงจัง ความเข้มแข็ง ในการกระทำของตน และสิ่งที่สำคัญ

เจ้าผู้ปกครองควรจะตั้งเจตจำนงว่า ข้อวินิจฉัยของเขาจะถูกกลบฝังมิได้ และเอาใจใส่คงรักษาความเห็นเกี่ยวกับความหนักแน่นดังกล่าวไว้ เพื่อจะได้ไม่มีใครคิดหลอกลวง หรือคิดทรยศต่อเจ้าผู้ปกครองได้ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 255 - 256) เมื่อเจ้าผู้ปกครองทำได้อย่างที่กล่าวมา เจ้าผู้ปกครองก็จะได้รับแต่การยกย่องสรรเสริญ และเป็นการยากที่จะมีใครสมคบวางอุบายต่อต้านผู้ที่มีชื่อเสียงเช่นนั้น เพียงแต่เจ้าผู้ปกครองควรมีสิ่งที่กลัวอยู่สองอย่าง สิ่งทีกลัวอย่างแรกมาจากภายในที่เกี่ยวข้องกับผู้ใต้ปกครองของตน อีกอย่างหนึ่งมาจากภายนอกที่เกี่ยวกับอำนาจภายนอก เจ้าผู้ปกครองสามารถป้องกันตัวเองจากสิ่งที่กลัวอย่างหลังด้วยกำลังอาวุธที่ดีและด้วยมิตรที่ดี การที่เจ้าผู้ปกครองมีกำลังอาวุธที่ดีก็จะมีมิตรที่ดีเสมอ และกิจการภายในจะมั่นคง ถ้ากิจการภายนอกมั่นคง ถ้าอย่างแรกยังไม่ได้ถูกรบกวนโดยการสมคบคิดวางอุบายไว้เสียก่อน และถึงแม้กิจการภายนอกจะไม่มั่นคง แต่ถ้าเจ้าผู้ปกครองจัดระเบียบให้แก่ตน และใช้ชีวิตอย่างที่กล่าวมา เจ้าผู้ปกครองก็จะสามารถต้านทานการโจมตีได้ทุกครั้ง (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 256) สำหรับกิจการภายใน เมื่อภายนอกมั่นคงอยู่เจ้าผู้ปกครองก็ต้องกลัวว่า ผู้ใต้ปกครองของตนอาจจะสมคบคิดวางอุบายกันอย่างลับ ๆ และเจ้าผู้ปกครองสามารถทำให้ตนเองปลอดภัยจากสิ่งนี้ได้อย่างเพียงพอ ด้วยการหลีกเลี่ยงมิให้ตนกลายเป็นที่เกลียดชัง หรือเหยียดหยาม โดยการทำให้ผู้ใต้ปกครองยังคงพอใจตนอยู่ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเรื่องจำเป็นที่ เจ้าผู้ปกครองจะต้องกระทำอย่างที่กล่าวมา และทางแก้ไขที่มีพลังที่สุดอย่างหนึ่งที่เจ้าผู้ปกครองมีอยู่เพื่อต่อต้านการสมคบคิดหาอุบาย ก็คือการไม่เป็นที่เกลียดชังโดยมนุษย์ทั่วไป เพราะว่าคนที่สมคบคิดวางอุบายนั้น เชื่อเสมอว่าความตายของเจ้าผู้ปกครองจะทำให้ผู้ใต้ปกครองพอใจ แต่ถ้าเขาเชื่อว่ามันจะทำให้ผู้ใต้ปกครองโกรธแล้วเขาก็จะไม่สามารถรวบรวมความกล้าเพื่อกระทำการดังกล่าวได้ เพราะอุบายกระทำการดังกล่าวเต็มไปด้วยปัญหาอุปสรรคมากมายที่จะเกิดขึ้นกับพวกเขา (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 256)

มาคิอาเวลลี ได้เน้นย้ำให้เจ้าผู้ปกครองเอาใจใส่เพียงเล็กน้อยกับผู้สมคบคิดวางอุบาย เมื่อเจ้าผู้ปกครองได้รับความนิยมนยกย่องสรรเสริญจากผู้ใต้ปกครอง แต่เมื่อใดที่ผู้ใต้ปกครองเป็นศัตรูของเจ้าผู้ปกครองและปึกใจเกลียดชังเจ้าผู้ปกครอง เจ้าผู้ปกครองควรจะกลัวทุกสิ่งทุกอย่าง และทุก ๆ คน รัฐที่มีการจัดระเบียบแบบแผนอย่างดีและเจ้าผู้ปกครองผู้ทรงปัญญา จึงได้ใคร่ครวญด้วยความขยันหมั่นเพียรถึงการไม่ทำให้ชนชั้นสูงรู้สึกสิ้นหวัง และการทำให้ผู้ใต้ปกครองพอใจและการรักษาความสันโดษของพวกเขาไว้ เพราะนี่คือสิ่งหนึ่งในบรรดาสิ่งที่สำคัญที่สุดที่เจ้าผู้ปกครองต้องเอาใจใส่ มาคิอาเวลลีได้ให้คำแนะนำเจ้าผู้ปกครองที่สำคัญเกี่ยวกับเรื่องการหลีกเลี่ยงการเป็นที่เหยียดหยามและเกลียดชังไว้ว่า เจ้าผู้ปกครองจงปล่อยให้ผู้อื่นจัดการสิ่งซึ่งเป็น

การยุ่งยาก และเก็บสิ่งซึ่งภาคภูมิและเป็นที่ยอมรับไว้มาก่อน มาคิอาเวลลีเน้นย้ำอีกว่า เจ้าผู้ปกครองจงยกย่องชนชั้นสูง แต่ต้องไม่ทำตนให้เป็นที่เกลียดชังของผู้ใต้ปกครอง (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 257 - 258) ดังนั้น ตามที่กล่าวมา เจ้าผู้ปกครองจะต้องระมัดระวังอย่างมากไม่ให้ผู้อื่นรู้ว่าเจ้าผู้ปกครองไม่มีคุณสมบัติที่คนอื่นทั่วไปคิดว่าดีหลุดออกจากปากของเจ้าผู้ปกครอง แต่ถ้าผู้ใดได้เห็นและได้ยินเจ้าผู้ปกครองกระทำการดังนั้น เจ้าผู้ปกครองจะต้องมีที่ทำว่าเติมไปด้วยความสงสาร การรักษาข้อตกลง ความสัตย์ซื่อ ความเมตตากรุณา และเครื่องศานนา ไม่มีอะไรอื่นที่จะจำเป็นยิ่งไปกว่าการมีคุณสมบัติสุดท้ายนี้ เพราะโดยทั่วไปแล้วมนุษย์เราวินิจฉัยกันด้วยตามากกว่าด้วยมือ เพราะการเห็นเป็นของทุก ๆ คน แต่มีไม่กี่คนเท่านั้นที่สามารถจะสัมผัสได้ ทุก ๆ คนเห็นสิ่งซึ่งเจ้าผู้ปกครองมีที่ทำว่าเป็น แต่จะมีไม่กี่คนที่สัมผัสสิ่งที่เจ้าผู้ปกครองเป็นอยู่จริง ๆ และไม่กี่คนนั้นจะไม่กล้าเอาตนไปค้ำกับความเห็นของคนจำนวนมากที่มีความเชื่ออยู่ เพราะมนุษย์ส่วนใหญ่จะมองที่เป้าหมายเป็นหลัก ดังนั้น เจ้าผู้ปกครองจงเอาชนะและคงรักษารัฐไว้เถิด วิธีการจะถูกวินิจฉัยอยู่เสมอว่ามีเกียรติ และจะเป็นที่ยกย่องของทุก ๆ คน เพราะคนธรรมดา ๆ จะตรึงใจกับลักษณะภายนอกและผลลัพธ์เสมอ และในโลกนี้ก็ไม่มีใครอื่นนอกจากคนธรรมดา ๆ คนจำนวนน้อยไม่มีที่อยู่ ในขณะที่คนจำนวนมากมีที่ ๆ ซึ่งพวกเขาสามารถจะเกาะได้ ดังนั้น ถ้าเจ้าผู้ปกครองสามารถปฏิบัติได้อย่างนี้ก็จะทำให้เจ้าผู้ปกครองประสบความสำเร็จในทางการเมืองการปกครอง (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 251 - 252)

เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติ และสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติเพื่อให้เจ้าผู้ปกครองไม่ถูกดำเนินเกลียดชังแล้ว สิ่งซึ่งเจ้าผู้ปกครองควรทำอีก คือการเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ มาคิอาเวลลีกล่าวว่าไม่มีอะไรจะทำให้เจ้าผู้ปกครองเป็นที่ยกย่องสรรเสริญเท่ากับ เมื่อเจ้าผู้ปกครองได้กระทำกิจการอันยิ่งใหญ่ และทำตัวเองเป็นตัวอย่างที่หาได้ยาก (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 285) กล่าวคือ เจ้าผู้ปกครองจะวางแผนทำให้ตนเองมีชื่อเสียงปานประหนึ่งบุรุษผู้ยิ่งใหญ่และผู้มีความสามารถเป็นเลิศด้วยการกระทำทุกอย่างของตน และเจ้าผู้ปกครองจะเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ เมื่อเจ้าผู้ปกครองได้เป็นมิตรแท้และศัตรูที่แท้ด้วย นั่นคือ เมื่อเจ้าผู้ปกครองเปิดเผยตัวเองว่าเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างชัดเจน การกระทำเช่นนี้จะมีประโยชน์มากกว่าการวางตัวเป็นกลางเสมอ เพราะถ้าเจ้าผู้ปกครองไม่เปิดเผยตนเอง เจ้าผู้ปกครองจะไม่มีข้ออ้างหรือสิ่งอื่นใดที่จะสามารถจะป้องกันตนเองได้จากผู้ชนะ เพราะผู้ชนะจะไม่ต้องการมิตรที่นำระแวงซึ่งไม่ได้ช่วยเหลือเขาในยามคับขัน และผู้แพ้จะไม่ต้อนรับ เพราะเจ้าผู้ปกครองมิได้ต้องการที่เสียงร่วมโชคชะตาไปกับเขาทั้งที่สามารถช่วยเหลือเขาได้ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล

2547: 286) เจ้าผู้ปกครองที่ลงใจจึงเลือกวิถีแห่งความเป็นกลาง เจ้าผู้ปกครองก็ประสบกับความพินาศ แต่เมื่อเจ้าผู้ปกครองเปิดเผยตนเองอย่างหนักแน่นที่จะเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ถึงแม้ว่าฝ่ายที่เข้าข้างนั้นชนะ และเขาอาจจะมีอำนาจมาก ทำให้เจ้าผู้ปกครองยังคงต้องขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเขา แต่เขาก็มีข้อผูกพันต่อเจ้าผู้ปกครองและมีสัญญาแห่งความรักอยู่ และมนุษย์เรานั้นก็ไม่ได้มีความซื่อสัตย์เสียจนพวกเขาจะกดขี่เจ้าผู้ปกครอง และยังไปกว่านั้นอีก ชัยชนะไม่เคยชัดเจนเสียจนกระทั่งผู้ชนะไม่ต้องมีความเคารพอยู่บ้างเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อความยุติธรรม แต่ถ้าฝ่ายที่เจ้าผู้ปกครองเข้าด้วยเกิดแพ้ เขาก็จะต้อนรับ และเขาก็จะช่วยเจ้าผู้ปกครองขณะที่เขาทำได้ และจะกลับกลายเป็นมิตรของโชคชะตาที่อาจจะรุ่งโรจน์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในกรณีที่สอง เมื่อผู้ที่สู้รบกันนั้นมีคุณสมบัติประเภทที่เจ้าผู้ปกครองไม่ต้องกลัวผู้ชนะ ก็ยิ่งเป็นความสุ่มรอบคอบมากขึ้นที่จะเข้าข้างเขา เพราะเจ้าผู้ปกครองทำให้อีกฝ่ายหนึ่งพินาศด้วยความช่วยเหลือของตน และเมื่อเขาชนะ เขาก็ยังคงต้องขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเจ้าผู้ปกครองอยู่ดี

แต่สิ่งที่จะต้องจดจำ เจ้าผู้ปกครองควรระมัดระวังไม่เข้าร่วมกับผู้ซึ่งมีอำนาจมากกว่าตนเพื่อโจมตีผู้อื่น ยกเว้นเมื่อมีความจำเป็นบีบบังคับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะถ้าเมื่อเขาชนะ เจ้าผู้ปกครองก็ต้องตกเป็นนักโทษของเขา ดังนั้นเจ้าผู้ปกครองควรหลีกเลี่ยงการต้องขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้อื่นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 287)

การเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ อีกอย่างหนึ่งที่เจ้าผู้ปกครองควรมี คือการที่เจ้าผู้ปกครองจะต้องแสดงตนเป็นผู้รักคุณธรรมด้วยการต้อนรับผู้ทรงคุณธรรม โดยการให้เกียรติแก่พวกเขา และควรจะสนับสนุนผู้ได้ปกครองของตนเอง ด้วยการให้พวกเขาประกอบอาชีพได้อย่างปกติสุข อย่างที่พวกเขาปรารถนา (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 288)

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่แล้วมาคิอาเวลลีได้ให้ความสำคัญกับผู้ได้ปกครองอย่างมาก เพื่อให้ผู้ได้ปกครองมีความนิยมยกย่องสรรเสริญในตัวเจ้าผู้ปกครอง เหมือนมาคิอาเวลลีบอกเป็นนัยว่าการที่เจ้าผู้ปกครองจะประสบกับความสำเร็จในทางการเมืองการปกครองได้นั้น สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งนั่นคือการได้รับความนิยมยกย่องสรรเสริญจากผู้ได้ปกครอง ถึงแม้ผลสำเร็จนั้นจะมาจากการกระทำในสิ่งที่ดีหรือในสิ่งที่เลวก็ตามแต่ แต่ในผลสุดท้ายแล้วเจ้าผู้ปกครองจะต้องได้รับความนิยมยกย่องสรรเสริญ ซึ่งในเรื่องนี้มาคิอาเวลลีได้ชี้ให้เห็นชัดยิ่งขึ้นที่ว่า การฆ่าเพื่อนพลเมือง การหักหลังมิตร การไม่รักษาข้อตกลง การปราศจากความสงสาร และการปราศจากศาสนาของ เจ้าผู้ปกครองโดยให้แต่กำลังอำนาจเด็ดขาดทารุณโหดร้าย และใช้สิ่งเหล่านั้นมาโดยตลอด ถึงแม้สิ่งเหล่านั้นจะทำให้เจ้าผู้ปกครองได้มาซึ่งอำนาจ การรักษาอำนาจ

ของตนเอาไว้ได้ แต่ผลของสิ่งเหล่านั้นไม่ได้ทำให้เจ้าผู้ปกครองได้รับความนิยมนกย่องสรรเสริญจากผู้ใต้ปกครอง แต่กลับทำให้ถูกตำหนิเกลียดชัง ซึ่งสิ่งนี้เองทำให้เจ้าผู้ปกครองมีความไม่มั่นคงในการดำรงตำแหน่ง ขาดความชอบธรรมในการเป็นเจ้าผู้ปกครอง มาคิอาเวลลีถือว่าสิ่งนี้ไม่เป็นคุณธรรมในความหมายของเขา (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ 2547: 170 - 171)

สำหรับความสำเร็จหรือความล้มเหลวทางการเมืองของเจ้าผู้ปกครอง มาคิอาเวลลีได้กล่าวอีกว่าการเลือกมุขมนตรี (ที่ปรึกษาหรือผู้ช่วย) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากสำหรับเจ้าผู้ปกครอง และพวกเขาเหล่านั้นจะดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับความสุจริตรอบคอบของเจ้าผู้ปกครอง การคาดคะเนข้อแรกที่เราสามารถทำได้เกี่ยวกับสติปัญญาของเจ้าผู้ปกครองนั้น ดูได้จากบรรดาผู้คนที่อยู่รอบตัว เจ้าผู้ปกครอง ถ้าคนพวกนั้นมีประสิทธิภาพและมีความซื่อสัตย์ ผู้คนก็สามารถจะนับถือว่าเจ้าผู้ปกครองเป็นผู้ทรงปัญญา เพราะเจ้าผู้ปกครองรู้วิธีที่จะรู้จักคนเหล่านั้นว่าเป็นผู้มีประสิทธิภาพพอ และทำให้พวกเขาซื่อสัตย์ได้อย่างไร แต่ถ้าพวกนั้นเป็นไปในทางตรงกันข้าม เราก็สามารถมีข้อวินิจฉัยที่ไม่น่าพึงพอใจเกี่ยวกับตัวเจ้าผู้ปกครองได้เสมอ เพราะข้อผิดพลาดข้อแรกที่เจ้าผู้ปกครองได้ทำนั้น

การจะจัดว่าเจ้าผู้ปกครองมีปัญญาสามารถวัดได้จาก ประเภทที่เข้าใจได้ด้วยตนเอง ประเภทที่มองเห็นสิ่งซึ่งคนอื่น ๆ เข้าใจ และประเภททั้งที่ไม่เข้าใจด้วยตนเองและโดยผ่านคนอื่น ประเภทแรกจึงประเสริฐที่สุด ประเภทที่สองนั้นก็ประเสริฐ ส่วนประเภทที่สามนั้นไร้ประโยชน์ ถ้าเป็นประเภทแรกไม่ได้ก็จำเป็นต้องเป็นประเภทที่สอง เพราะเมื่อใดก็ตามที่บุคคลมีความสามารถวินิจฉัยสิ่งที่ดีและสิ่งที่เลวที่คนอื่นกระทำหรือพูด ถึงแม้ว่าเจ้าผู้ปกครองจะไม่มี การคิดค้นด้วยตนเอง เจ้าผู้ปกครองก็จะรู้ถึงผลงานที่เลวและดีของมุขมนตรี ซึ่งความมีปัญญานี้มุขมนตรีก็ไม่อาจที่จะหลอกลวงเจ้าผู้ปกครองได้ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 294)

วิธีการที่เจ้าผู้ปกครองจะได้รู้จักมุขมนตรีของตนในแบบวิธีการที่ไม่มีวันพลาด นั่นคือให้พิจารณาคนที่มุขมนตรีที่คิดถึงตัวเขาเองมากกว่าเจ้าผู้ปกครอง และมุขมนตรีที่แสวงหาผลประโยชน์ของเขาเองในการกระทำทั้งปวง บุคคลเช่นนี้ไม่มีวันที่จะเป็นมุขมนตรีที่ดีได้ เจ้าผู้ปกครองต้องไม่มีวันที่จะไว้วางใจพวกนี้ได้เลย เพราะพวกนี้ผู้ซึ่งมีรัฐของคนอื่นอยู่ในมือ คิดถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว ดังนั้น เพื่อให้เกิดผลดีในเรื่องนี้ เจ้าผู้ปกครองควรที่จะนึกถึงมุขมนตรีและให้เกียรติเขา ทำให้เขามั่งคั่งและผูกพันอยู่กับเจ้าผู้ปกครอง แบ่งปันเกียรติยศและภาระหน้าที่ให้เขา เพื่อเขาจะได้ตระหนักว่าตนจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากเจ้าผู้ปกครอง และเมื่อเกียรติยศต่าง ๆ ที่มากมายของเขาจะไม่ทำให้เขาอยากได้ความมั่งคั่งอีก ภาระหน้าที่อันมากมายของเขาจะทำให้เขากลับการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ถ้ามุขมนตรีและเจ้าผู้ปกครองมีสัมพันธกันดีดังที่

กล่าวมา พวกเขาก็สามารถจะมีความเชื่อมั่นต่อกันและกัน แต่ถ้ามันเป็นอย่างอื่น ตอนจบก็จะเป็นตอนจบที่อันตรายเป็นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสมอ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 294)

มาคิอาเวลลี ได้ให้ความสำคัญที่เป็นข้อผิดพลาดอีกประการหนึ่งของเจ้าผู้ปกครอง คือ บรรดาคนประจบสอพลอซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากที่ใกล้ชิดกับเจ้าผู้ปกครอง และถ้าหากว่าเจ้าผู้ปกครองไม่ได้ใช้ความสุ่มรอบคอบอย่างดีในการเลือกตัดสินใจของความคิดของคนพวกนี้ เมื่อนั้นเจ้าผู้ปกครองก็จะสิ้นความนับถือ และอาจนำไปสู่หนทางแห่งความพินาศของเจ้าผู้ปกครองได้ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 297)

ดังนั้น เจ้าผู้ปกครองที่สุ่มรอบคอบ จึงควรเลือกบรรดาคนที่ทรงปัญญาจากในรัฐของตนเองและเฉพาะคนเหล่านี้เท่านั้น ที่ควรให้ตัดสินใจโดยอิสระที่จะพูดความจริงต่อเจ้าผู้ปกครอง แต่ก็ต้องพูดเฉพาะความจริงในสิ่งที่เจ้าผู้ปกครองถาม และไม่พูดอะไรอื่นอีก แต่เจ้าผู้ปกครองก็ควรจะถามเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่าง และรับฟังความเห็นของพวกเขา และหลังจากนั้นจึงใคร่ครวญด้วยตนเองในแบบวิธีการของตนเอง และเจ้าผู้ปกครองควรจะปฏิบัติตนกับคณะที่ปรึกษาเหล่านี้ และกับแต่ละคนของคณะที่ปรึกษานี้ในแบบวิธีการที่ทุก ๆ คนจะได้รู้ว่ายิ่งพูดอย่างเสรีเท่าใดก็จะยิ่งเป็นที่ยอมรับมากขึ้นเท่านั้น แต่นอกเหนือจากบุคคลเหล่านี้แล้ว เจ้าผู้ปกครองควรจะไม่ปรารถนาฟังใครทั้งสิ้น แต่ควรจะได้ตามสิ่งซึ่งได้ใคร่ครวญไปแล้วและจะต้องแน่วแน่ในการใคร่ครวญของตน ผู้ที่ทำการอย่างอื่นก็จะตกเป็นเหยื่อของพวกเขาประจบสอพลอหรือไม่ก็เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ เท่า ๆ กับที่ความเห็นแตกต่างกันไป ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้เจ้าผู้ปกครองสิ้นความนับถือ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงศ์ แปล 2547: 298)

เพราะฉะนั้น เจ้าผู้ปกครองจึงควรจะได้รับฟังคำปรึกษาอยู่เสมอแต่ต้องเฉพาะเมื่อเจ้าผู้ปกครองปรารถนาจะฟังเท่านั้น ไม่ใช่เมื่อผู้อื่นปรารถนา จริง ๆ แล้วเจ้าผู้ปกครองควรจะเอาหัวใจออกจากใครก็ตามที่ให้คำปรึกษาแก่เจ้าผู้ปกครองด้วยเรื่องใด ๆ ก็ตามเมื่อเจ้าผู้ปกครองไม่ได้ร้องขอ แต่เจ้าผู้ปกครองควรอย่างยิ่งที่จะเป็นผู้ซักถามที่ซอกแซก แล้วก็ควรจะเป็นผู้ฟังที่มีน้ำอดน้ำทนต่อความจริงของสิ่งซึ่งได้สอบถามไป จริง ๆ แล้วเมื่อเจ้าผู้ปกครองรู้ว่ามีบางคนไม่พูดความจริง เพราะสงวนท่าทีอะไรบางอย่าง เจ้าผู้ปกครองควรจะครุ่นคิดในสิ่งเหล่านี้ หลายต่อหลายคนวินิจฉัยว่าเจ้าผู้ปกครองที่ทำให้ตนเองได้รับความเห็นว่าเป็นผู้สุ่มรอบคอบนั้น ที่ถูกมองเช่นนั้นมิใช่เพราะธรรมชาติของเจ้าผู้ปกครองเอง แต่เพราะมีบรรดาที่ปรึกษาที่ดีที่ล้อมรอบตัวเจ้าผู้ปกครองต่างหาก และไม่ต้องสงสัยเลยว่าคนพวกนี้หลอกตัวเอง เพราะกฎทั่วไปที่ไม่มีวันพลาดคือ เจ้าผู้ปกครองซึ่งมิได้เป็นผู้ทรงปัญญาด้วยตนเองจะไม่สามารถรับคำปรึกษาที่ดีได้ และอีกกรณีหนึ่ง

ที่เจ้าผู้ปกครองที่ขาดปัญญา และได้รับฟังคำปรึกษาที่มากกว่าหนึ่งคน ทำให้เจ้าผู้ปกครองไม่มี
 คณะที่ปรึกษาที่เป็นเอกภาพ และเจ้าผู้ปกครองก็จะไม่รู้ด้วยตนเองว่าจะรวมพวกนั้นเข้าเป็น
 อันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างไร เพราะในส่วนของที่ปรึกษานั้นแต่ละคนก็จะคิดถึงแต่ประโยชน์ของ
 ตนเอง และเจ้าผู้ปกครองก็จะไม่รู้ว่าจะปรับปรุงแก้ไขหรือยอมรับที่ปรึกษาเหล่านั้นได้อย่างไร และ
 เป็นไปไม่ได้ที่จะพบมันเป็นอย่างอื่น เพราะมนุษย์จะชั่วร้ายกับเจ้าผู้ปกครองเสมอ นอกเสียจากว่า
 จะมีความจำเป็นบางอย่างทำให้พวกเขาเป็นคนดี เพราะฉะนั้น จึงสรุปคำปรึกษาที่ดีได้ว่า ไม่ว่า
 คำปรึกษาจะมาจากใครก็ตาม จำต้องเกิดจากความสุ่มรอบคอบของเจ้าผู้ปกครอง และไม่ใช่ว่า
 ความสุ่มรอบคอบของเจ้าผู้ปกครองจะเกิดมาจากคำปรึกษาที่ดี (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ
 จันทรวงษ์ แปล 2547: 298 - 299)

จากที่กล่าวมา มาคิอาเวลลีได้สรุปแนวคิดของเขาเกี่ยวกับคุณธรรมและโชคชะตาว่า
 คนทั่วไปไม่มีความเชื่อว่า ความจริงแล้วสรรพสิ่งในโลกนี้ถูกควบคุมโดยโชคชะตาและพระผู้เป็นเจ้า
 ในแบบวิธีการที่มนุษย์และความสุ่มรอบคอบของมนุษย์ไม่สามารถจะแก้ไขมันได้ ความจริงแล้ว
 มนุษย์ไม่มีทางแก้ไขได้เลย และด้วยเหตุนี้ มนุษย์ส่วนใหญ่จึงวินิจฉัยว่าไม่มีประโยชน์ที่จะไปเหน็ด
 เหนื่อยกับสิ่งต่าง ๆ แต่ควรปล่อยให้สรรพสิ่งถูกควบคุมโดยโชคชะตาดีกว่า เพราะอย่างไรเสียก็ไม่สามารถ
 จะเอาชนะโชคชะตาและพระผู้เป็นเจ้าได้ แต่มาคิอาเวลลีมิได้ยอมแพ้ต่อโชคชะตาและ
 พระผู้เป็นเจ้าอย่างที่กล่าวมา มาคิอาเวลลีเชื่อว่า ความจริงแล้วชีวิตของคนเรานั้นเกิดจาก
 โชคชะตาครั้งหนึ่ง และการกระทำของตนอีกครั้งหนึ่งที่มนุษย์เราสามารถควบคุมได้ เพราะฉะนั้น
 เจ้าผู้ปกครองที่จำกัดตัวเองอยู่กับเรื่องเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เจ้าผู้ปกครองก็อาจมีความสุขใน
 วันนั้น แต่อาจต้องประสบกับความพินาศในวันรุ่งขึ้น ถ้าเจ้าผู้ปกครองไม่รู้จักเปลี่ยนธรรมชาติหรือ
 คุณสมบัติใด ๆ ของตัวเองให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของยุคสมัยที่เปลี่ยนไปด้วยความ
 ระมัดระวัง และความอดทน โดยไม่ใช้หลักที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดในการดำเนินชีวิตของตน เจ้า
 ผู้ปกครองก็จะไม่พบกับความรุ่งโรจน์ในชีวิต ในการกลับกันถ้าเจ้าผู้ปกครองทำได้ก็จะพบกับความ
 รุ่งโรจน์ในชีวิตอย่างที่ได้ตั้งใจไว้ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงษ์ แปล 2547: 304 - 306)

มาคิอาเวลลีพยายามเสนอแนวคิดเรื่องคุณธรรมให้เจ้าผู้ปกครองได้เข้าใจ และให้
 นำมาใช้เพื่อสร้างอิตาลีให้เข้มแข็ง มั่นคง และยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะเพื่อป้องกันการรุกรานของ
 ชาวต่างชาติที่จะมาทำให้ประเทศอิตาลีขาดอิสรภาพ และอ่อนแอ ซึ่งเขาเชื่อว่าถ้าเจ้าผู้ปกครอง
 ของอิตาลีมีคุณธรรมอย่างที่เขาได้กล่าวไว้ในหนังสือ The Prince ประเทศอิตาลีก็จะเข้มแข็ง
 มั่นคง และยิ่งใหญ่ได้ (นิคโคโล มาคิอาเวลลี, สมบัติ จันทรวงษ์ แปล 2547: 310 - 315)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดปรัชญาการเมืองเรื่องคุณธรรมในเจ้าผู้ปกครองของมาคิอาเวลลี ที่ได้เขียนไว้ในหนังสือ The Prince จะมีความสลับซับซ้อนที่เกี่ยวกับความดีและความเลว โดยที่ มาคิอาเวลลีไม่ได้บอกมาอย่างชัดเจนว่า คุณธรรมที่แท้จริงของเจ้าผู้ปกครองคืออะไร ซึ่งส่วนใหญ่ ในหนังสือ The Prince ที่มาคิอาเวลลีได้เขียนไว้ มาคิอาเวลลีเพียงแต่ยกตัวอย่าง¹ ให้ผู้อ่านได้เห็น ถึงเหตุผลในการสนับสนุนความคิดเรื่องคุณธรรมของเขาให้เข้าใจว่า คุณธรรมนั้นมีความจำเป็นที่ เจ้าผู้ปกครองจะต้องมี และจะต้องนำมาใช้อย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์ในทางการเมืองการปกครอง จากการที่ได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางการเมืองเรื่องคุณธรรมในเจ้าผู้ปกครองของมาคิอาเวลลี จะทำให้ทราบว่าคุณธรรมของมาคิอาเวลลี ก็คือ คุณธรรมที่เกิดมาจากภายในจิตใจและร่างกาย ของ เจ้าผู้ปกครอง และเมื่อนำมาใช้ ตัวคุณธรรมนั้นต้องสามารถปรับตัวหรือพร้อมที่จะนำไป กระทำในสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่เลวต่อสังคมการเมือง และธรรมชาติได้ เพื่อให้เกิดผลดีต่อรัฐ ซึ่งตัว คุณธรรมสำหรับเจ้าผู้ปกครองจะอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับหรือความเชื่อของคนทั่วไปว่าเป็น สิ่งที่ดี แต่ตัวคุณธรรมเหล่านั้นยังไม่ล่วงไปถึงขั้นเป็นศีลธรรมทางศาสนาที่ไม่สามารถปรับตัว หรือไม่พร้อมที่จะนำไปกระทำในสิ่งที่เลวเพื่อให้เกิดผลดีต่อรัฐได้ ซึ่งตัวคุณธรรมสำหรับเจ้า ผู้ปกครองนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ไว้แล้วในกรอบแนวคิดคุณธรรมในเจ้าผู้ปกครองของมาคิอาเวลลี

5. ลัทธิ ศาสนากับคุณธรรมในวรรณกรรมสามก๊ก

วรรณกรรมสามก๊กเกิดขึ้นที่ประเทศจีนในสมัยราชวงศ์หมิงในราว พ.ศ. 1911 – 2186 ซึ่งล่อกวตงได้ประพันธ์ขึ้น โดยใช้ข้อมูลจากพงศาวดารสามก๊กของเฉินโซ่วที่ได้เขียนไว้ในราว พ.ศ. 777 – 830 มาเป็นเค้าโครงในการประพันธ์ ดังนั้น คุณธรรมในสมัยของสามก๊ก และในสมัย ของวรรณกรรมสามก๊กจึงมีความเกี่ยวข้องหรือมีอิทธิพลต่อกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในสมัยของสามก๊กเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 711 จนถึงประเทศจีนรวมสามก๊กเป็นหนึ่งเดียวใช้ ระยะเวลา 111 ปี (พ.ศ. 823) ในสมัยนั้นประเทศจีนได้รับอิทธิพลอย่างมากจากลัทธิขงจื้อ (Confucianism) ขงจื้อเป็นนักปราชญ์ชาวจีนที่ยิ่งใหญ่ เกิดก่อนสมัยของสามก๊กหลายร้อยปี คือ เกิดเมื่อประมาณก่อนพุทธศักราช 7 ปี (เสถียร พันธรั้ง 2542: 40) ขงจื้อเกิดในสมัยราชวงศ์โจว ซึ่งในสมัยนั้นประเทศจีนเกิดความไม่สงบขึ้น มีการแย่งชิงอำนาจทำสงครามกันระหว่างรัฐต่าง ๆ

¹ การยกตัวอย่างของมาคิอาเวลลี ที่นำมาอธิบายสนับสนุนความคิดเรื่องคุณธรรมของเขาในหนังสือ The Prince ทำให้มีผู้ที่ศึกษาแนวคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลีบางท่านนำตัวอย่างที่กล่าวไว้ เอาไปเป็นแก่นคิดทาง การเมืองของมาคิอาเวลลีไปเสีย

อยู่ตลอดเวลา ชนชั้นผู้ปกครองไร้ซึ่งคุณธรรม ราษฎรสมัยนั้นได้รับความเดือดร้อนจากระบบการปกครองที่เลวร้ายอย่างมาก นักปราชญ์ในสมัยนั้นจึงต่างที่จะครุ่นคิดแสวงหาสังคมที่ดีให้แก่มนุษย์ ชงจื้อก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ต้องการจะสร้างสังคมให้น่าอยู่สำหรับมนุษย์ ชงจื้อเป็นนักปราชญ์ที่ให้ความสำคัญในทางปฏิบัติมากกว่าในทางอุดมคติที่เป็นนามธรรม ชงจื้อจึงต้องการสร้างสังคมที่ดีที่สามารถเกิดขึ้นจริงได้ในโลกนี้ ชงจื้อสนใจที่จะแก้ไขปัญหามันเมืองเป็นพิเศษ โดยต้องการที่จะสร้างสังคมและระบบการปกครองที่ดีให้แก่รัฐ เพื่อให้สังคมมนุษย์ได้อยู่กันอย่างปกติสุขเรียบร้อย แนวคิดของชงจื้อจึงอยากให้สังคมจีนในสมัยนั้นเป็นเหมือนกับสังคมจีนในอดีตที่มีแต่ความสงบสุขเรียบร้อย ชนชั้นผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองต่างก็มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีต่อกัน โดยไม่ต้องแก่งแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์เหมือนอย่างทุกวันนี้

แนวคิดของชงจื้อเป็นแบบอนุรักษนิยม คือต้องการให้สังคมเป็นไปด้วยระเบียบแบบแผนที่ดี คนในสังคมต้องมีคุณธรรมและจริยธรรม โดยให้ยึดหลักความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ที่มีอยู่ 5 สาย (five relationship) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับผู้เยาว์ และความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน (เสถียร พันธรังษี 2542: 257) ความสัมพันธ์ระหว่างกันจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความจงรักภักดี ความกตัญญูต่อบุคคล และความเมตตาที่ดีต่อกัน¹ จึงจะถือว่าเป็นคุณธรรมจะเห็นได้ว่าชงจื้อให้ความสำคัญในทุกระดับของสังคมในรัฐโดยมีมูลฐานความเชื่อที่ว่า รากฐานของอาณาจักร คือ "รัฐ" รากฐานของรัฐ คือ "สังคม" รากฐานของสังคม คือ "ครอบครัว" รากฐานของครอบครัว คือ "ตัวเอง"

ชงจื้อต้องการแก้ไขปัญหาสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ชงจื้อไม่เห็นด้วยกับการหนีปัญหาด้วยการหลีกเลี่ยงสังคม เพื่อหาความสงบสุขส่วนตัวเหมือนกับลัทธิศาสนาอื่น ๆ ชงจื้อต้องการสร้างคุณธรรม จริยธรรมให้กับคนในสังคมได้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลได้จริงในโลกนี้ อาจกล่าวได้ว่า คุณธรรมของชงจื้อจะเป็นลักษณะของคุณธรรมทางโลก เพื่อให้ชีวิตมนุษย์มีความสุขได้ในโลกนี้มากกว่าการหวังพึ่งความสุขในโลกหน้า

แนวคิดการปกครองบ้านเมือง ชงจื้อได้เห็นความเหลวแหลกในระบบราชการสมัยนั้น ซึ่งขาดคนดีที่มีความรู้ความสามารถและคุณธรรม ชงจื้อจึงเห็นว่ารัฐควรจัดหาขุนนางที่ดีเพื่อมารับใช้บ้านเมือง โดยให้เลือกเฟ้นจากผู้ทรงความรู้และมีคุณธรรม ด้วยการสอบเข้ารับราชการให้

¹ ความมีเมตตาในทัศนะของชงจื้อจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเหมาะสม หากใครทำผิดกฎหมายบ้านเมืองก็ต้องถูกลงโทษตามที่กำหนดไว้

เป็นไปด้วยความยุติธรรม บ้านเมืองจึงจะเจริญก้าวหน้า มั่นคง อาณาประชาราษฎร์จะได้อยู่กันอย่างเป็นสุข

แนวคิดและคำสั่งสอนของขงจื๊อเมื่อตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่ค่อยได้รับการยอมรับและแพร่หลายมากนัก แต่เมื่อหลังจากที่ขงจื๊อได้เสียชีวิตลง ลูกศิษย์ของขงจื๊อได้นำเอาหลักคำสั่งสอนไปเผยแพร่ในรัฐต่าง ๆ เจ้าผู้ปกครองรัฐต่างเริ่มให้ความสนใจและเลื่อมใสในคำสั่งสอนของขงจื๊อ จึงได้นำแนวคิดของขงจื๊อมาใช้ในการปกครองบ้านเมือง จนถึงในสมัยของราชวงศ์ฮั่น สถานะการเมืองสมัยนั้นได้เอื้อให้ผู้ปกครองได้ใช้ลัทธิขงจื๊อให้เป็นประโยชน์ต่อการปกครองบ้านเมือง เพราะหลักแนวคิดของขงจื๊อต้องการให้มีการรวมศูนย์อำนาจการปกครองอยู่ที่กษัตริย์ (centralization) โดยไม่ให้มีการกระจายอำนาจให้กับเจ้าเมืองต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นบ่อให้เกิดการแย่งชิงอำนาจกันเอง และเป็นเหตุให้มีการกระด้างกระเดื่องต่อเมืองหลวง ซึ่งจะทำให้เกิดความไม่มั่นคงแก่ประเทศได้ เหมือนอย่างในสมัยราชวงศ์โจวที่ผ่านมา (ทวีป วรดิolk 2542: 76 - 111) เมื่อลัทธิขงจื๊อสนับสนุนการรวมศูนย์อำนาจในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolute monarchy) ราชวงศ์ฮั่นที่เริ่มก่อตั้งราชวงศ์ขึ้นจึงเห็นข้อดีของลัทธิขงจื๊อนี้ ถึงกับยกย่องให้เกียรติและได้อุปถัมภ์เหล่าสาวกของลัทธิขงจื๊ออย่างดียิ่งด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในทางการเมืองการปกครองของกษัตริย์จีนให้มีความเข้มแข็งและมั่นคงมากยิ่งขึ้น

จากแนวคิดของขงจื๊อนี้เองที่มีอิทธิพลต่อสังคมและระบบการเมืองการปกครองของจีนให้มีคุณธรรมและจริยธรรม ด้วยแนวคิดขงจื๊อที่ต้องการให้รัฐส่งเสริมคนดีมีความรู้ความสามารถเข้ารับราชการเป็นขุนนางมากกว่าการแต่งตั้งตามเครือญาติของชนชั้นเจ้าขุนมูลนายแบบเก่า ที่มักจะได้นคนไม่ดีเข้ามารับราชการ แนวคิดนี้เองที่ทำให้ฐานะคนในสังคมจีนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผู้มีความรู้แต่มีฐานะยากจนเริ่มเข้ามารับราชการเป็นขุนนาง และเริ่มเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองการปกครองของจีนมากขึ้น ทำให้ระบบศักดินาที่เคยผูกขาดอยู่แต่เจ้าขุนมูลนายเริ่มเปลี่ยนไป โดยหลักการแนวคิดของขงจื๊อนั้นดี แต่ทว่าในทางปฏิบัตินั้นไม่ได้เป็นไปอย่างอุดมคติที่ขงจื๊อต้องการ เพราะขุนนางที่มีอำนาจต่างก็ส่งคนของตนเข้ารับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ เพื่อสร้างฐานอำนาจและอิทธิพลให้แก่ตน การสอบคัดเลือกคนเข้ารับราชการก็ยิ่งมีการทุจริตคดโกงมากยิ่งขึ้น คนที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นขุนนางก็ได้คนไม่ดี เมื่อไปปฏิบัติหน้าที่ก็มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงเอาผลประโยชน์ใส่ตนกันอย่างกว้างขวาง การใช้อำนาจของกษัตริย์จีนในสมัยนั้น หากใครกล้าขัดคอยเพ็ดทูลเรื่องราวให้หลงเชื่อก็จะได้ประโยชน์ใส่ตน ในส่วนนี้เองทำให้ขุนนางฝ่ายต่าง ๆ ได้ส่งคนของตนเข้าไปเป็นคนรับใช้คนสนิทของกษัตริย์ ที่เรียกว่า “ขันที” เพื่อคอยเป็นหูเป็นตาในการปฏิบัติราชการของกษัตริย์แล้วให้มารายงานนายของตนได้ทราบ หรือให้

คอยยุยงเพ็ดทูลกษัตริย์ให้หลงเชื่อในสิ่งที่พวกตนต้องการ หรือคอยยุยงกำจัดขุนนางฝ่ายตรงกันข้าม นับแต่นั้นมาชนที่ก็เริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครองของจีน นับวันชนที่มาจากชนชั้นต่ำด้อยของสังคมที่คอยรับใช้ขุนนางก็เริ่มสร้างอำนาจ และอิทธิพลให้แก่ตัวเอง จนยกฐานะของตนให้มีบทบาทในราชสำนัก ด้วยเหตุที่ชนที่เป็นคนสนิทของกษัตริย์ จึงรู้ว่ากษัตริย์ชอบและต้องการอะไร ชนที่เหล่านี้จึงพยายามจัดหามาให้เพื่อเอาใจ ทำให้กษัตริย์ไว้วางใจเป็นอย่างมาก เมื่อชนที่มีบทบาทต่อการใช้อำนาจของกษัตริย์ทำให้เมื่อใดที่จะมีการแต่งตั้งขุนนางก็จะต้องมีการวิ่งเต้นจ่ายสินบนให้แก่พวกชนที่ เพื่อให้ชนที่ไปเพ็ดทูลกษัตริย์ให้ทรงแต่งตั้งตนเป็นขุนนาง เมื่อระบบราชการจีนเต็มไปด้วยการเล่นพรรคเล่นพวก จึงทำให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง และกดขี่ข่มเหงราษฎร หากขุนนางคนใดขัดขวางเป็นปรปักษ์ก็จะถูกกำจัดเสีย ทำให้ขุนนางที่มีความรู้ความสามารถและชื่อเสียงต่างก็ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรม ราษฎรถูกละเลยจากทางการ และยังถูกกดขี่ข่มเหงเดือดร้อนแสนสาหัส จนทำให้ราษฎรลุกฮือก่อกบฏต่อต้านอำนาจรัฐหลายครั้ง การมีบทบาทและอิทธิพลในทางการเมืองของชนที่ในบางสมัยทำให้สถานะของกษัตริย์จีนสั่นคลอนอย่างเช่น ในสมัยของราชวงศ์ฮั่นจนทำให้บ้านเมืองแตกแยกออกเป็นสามอาณาจักร หรือสามก๊ก ในสมัยราชวงศ์ถัง และในสมัยราชวงศ์หมิง¹ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าลัทธิขงจื้อมีอิทธิพลในทางสังคมและการเมืองการปกครองของจีนมิใช่น้อย โดยขงจื้อต้องการสร้างให้สังคมจีนเป็นสังคมที่มีคุณธรรมและจริยธรรมในทุกระดับของสังคม เริ่มจากระดับล่างจนถึงระดับสูงสุดคือกษัตริย์ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้ปกครอง โดยให้ทุกคนรู้จักหน้าที่ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามสถานะของตน โดยให้มีความจงรักภักดี กตัญญูตบเทวิตาต่อผู้มีคุณ มีความเมตตากรุณาต่อกัน มีความรักชาติ เห็นแก่ส่วนรวม มีธรรมจรรยาที่ดีต่อกัน ซึ่งคุณธรรมของขงจื้อเหล่านี้ได้ซึมซับอยู่ในสังคมจีน และเป็นเครื่องมือให้แก่ผู้ปกครองจีนมาหลายยุคหลายสมัย จนมีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองของจีนมาโดยตลอด อย่างในยุคสมัยของราชวงศ์ฮั่น (สมัยสามก๊ก) และในสมัยของราชวงศ์หมิง (สมัยของวรรณกรรมสามก๊ก) ก็ได้รับอิทธิพลจากลัทธิขงจื้อด้วยกันทั้งสิ้น

สำหรับลัทธิอีกลัทธิหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสังคมและการเมืองการปกครองของจีนที่เกี่ยวข้องกับ

คุณธรรมในวรรณกรรมสามก๊ก คือ ลัทธิเต๋า (Taoism) ผู้ให้กำเนิดลัทธิชื่อ เล่าซือ หรือ เล่าจื๊อ (Lao - Tzu) เล่าจื๊อเกิดประมาณก่อนพุทธศักราช 61 ปี (เสถียร พันธ์รังษี 2542: 40) เล่าจื๊อเกิดในสมัยราชวงศ์โจวร่วมสมัยกับขงจื้อ แต่เล่าจื๊ออายุมากกว่าขงจื้อ จากที่สภาวะบ้านเมืองแตกแยกมี

¹ โปรดศึกษาเรื่องนี้ได้ใน ทวีป วรดิลก 2542: 209 - 214, 319 - 334, 463 - 477

แต่การทำสงครามแย่งชิงอำนาจกันเป็นใหญ่ ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ชนชั้นปกครองไร้ซึ่งคุณธรรม และจริยธรรม จากทฤษฎีของบ้านเมืองทำให้เล้าจื้อเกิดความท้อใจในสังคมสมัยนั้น และเห็นว่าหนทางที่จะแก้ไขให้ดีขึ้นมาได้ เล้าจื้อจึงคิดแก้ปัญหาให้แก่ตัวเองด้วยการหลีกหนีให้พ้นกับสังคมที่ยุ่งยากและเห็นแก่ตัว โดยใช้ชีวิตให้เป็นไปตามธรรมชาติ เล้าจื้อได้ออกเดินทางให้ห่างไกลจากสังคม เพื่อแสวงหาปรัชญาชีวิต เล้าจื้อได้ค้นพบหลักปรัชญาของเต๋าที่สามารถทำให้ชีวิตมนุษย์มีความสุขได้ หลักของเต๋า คือ ความเที่ยงแท้ (อุดมธรรม) อันสูงสุด (ultimate reality) ซึ่งเป็นเอกภาพไม่มีรูปร่าง ไม่อาจกำหนดได้โดยผัสสะ (sense) ทั้งหมด อุดมธรรมดังกล่าวนี้แฝงอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติทุกชนิด เต๋าแสดงตัวเองให้เห็นในรูปร่างของกฎของธรรมชาติ (law of nature) ที่ไม่มีเปลี่ยนแปลง เล้าจื้อถือว่า เต๋า (วิถีทางของธรรมชาติ) เป็นแหล่งทำให้เกิดพลัง (vital force) พลังหรืออำนาจของเต๋ามาจากธรรมชาติในตัวของมัน มีอยู่ 4 อย่าง คือ อำนาจของมนุษย์มาจากโลก อำนาจของโลกมาจากสวรรค์ อำนาจของสวรรค์มาจากเต๋า อำนาจของเต๋ามาจากความเป็นไปในตัวของมันเอง หลักแนวคิดของเต๋าก็สำคัญก็คือ การดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามธรรมชาติ ความยุ่งยากในโลกนี้ เกิดจากการกระทำ การกระทำทั้งปวงเป็นเรื่องของการสร้างปัญหา ดังนั้น จงยอมรับโดยไม่ขัดขืนต่อธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความสุขได้ในทัศนะของเล้าจื้อต้องการให้คนใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายไม่มีการแก่งแย่งแข่งขันกัน ปล่อยให้เป็นไปตามวิวัฒนาการของธรรมชาติ ไม่มีการดิ้นรนเพื่อแสวงหาตำแหน่งให้เกิดอำนาจแก่ตน ทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน มีความอดทน ความเป็นกลาง และให้อ่อนน้อมถ่อมตน

จริงอยู่ที่เล้าจื้อมุ่งสอนไปทางจิตและธรรมชาติ แต่เล้าจื้อก็ไม่ได้ทอดทิ้งจริยธรรมทางสังคม เล้าจื้อสอนเน้นอย่างมากในเรื่องจริยธรรม ถึงกับอ้างว่า ผู้ไม่มีจริยธรรมจะเข้าถึงเต๋าไม่ได้ หากพิจารณาอย่างละเอียดจะเห็นว่า จริยธรรมของเล้าจื้อใกล้เคียงกับจริยธรรมของศาสนาพุทธ คือ ศีล 5 และยังมีอุดมธรรม (virtues) อีกหลายประการ เช่น การภักดีต่อกษัตริย์ และครูอาจารย์ การเคารพบิดามารดา การเมตตาต่อมนุษย์และสัตว์ การมีอดทนอดกลั้น การเสียสละ เป็นต้น

เล้าจื้อได้เขียนเกี่ยวกับเต๋าวัวเป็นคัมภีร์ ชื่อ เต๋า เต๋ กิง (หรือ เต๋า เต๋ จิง) หลังจากนี้ เล้าจื้อได้เสียชีวิตลง ลูกศิษย์ได้เผยแพร่คำสั่งสอนลัทธิเต๋าสืบต่อกันมา และได้มีการดัดแปลงคำสอนที่ผิดไปจากเดิมมาก เช่น การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมชาติ การทำไสยศาสตร์และพิธีกรรมต่าง ๆ มีการไถ่บาปปีศาจ เป็นต้น ในสมัยต่อมาลัทธิเต๋ารับอิทธิพลจากศาสนาพุทธอยู่มาก โดยได้มีนักบวชนิกพรวัดในลัทธิเต๋าดัดแปลงแบบนักบวชของศาสนาพุทธ ที่เรียกว่า เต๋าสือ หรือ เต๋ายิน

อิทธิพลของลัทธิเต๋าที่มีต่อสังคมและการเมืองการปกครองของจีนมีให้เห็นในเรื่องราวของคุณธรรมและจริยธรรม ถึงแม้ลัทธิเต๋าก็ให้คนห่างไกลจากสังคมที่ยุ่งเหยิง แต่ลัทธิเต๋าก็ไม่ได้ทิ้งคุณธรรมและจริยธรรมของคนที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน จริงอยู่ที่หลักของลัทธิเต๋ากับลัทธิขงจื๊อจะแตกต่างกัน กล่าวคือ ลัทธิเต๋าต้องการหลีกเลี่ยงปัญหาของสังคม เพื่อทำตัวให้บริสุทธิ์เข้ากับธรรมชาติ ใช้ชีวิตให้เป็นไปตามธรรมชาติ แต่ลัทธิขงจื๊อต้องการอยู่กับสังคม คอยแก้ปัญหาให้สังคม เพื่อให้สังคมเป็นสิ่งที่สร้างความสุขความเจริญให้แก่มนุษย์ แต่จุดร่วมกันของสองลัทธินี้ก็คือ ต้องการให้สังคมหวนกลับไปเหมือนกันในอดีต เพียงแต่ลัทธิเต๋านั้นต้องการย้อนไปไกลกว่าลัทธิขงจื๊อ คือต้องการให้สังคมเป็นเหมือนกับสังคมบุพกาล จะเห็นได้ว่าสองลัทธินี้มีแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยม ที่ไม่ต้องการให้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและการเมืองการปกครองของประเทศ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบในสังคม เกิดการแย่งชิงอำนาจทำสงครามกัน และทั้งสองลัทธิต้องการให้ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองมีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีต่อกัน จะเห็นได้ว่าลัทธิขงจื๊อจะเน้นไปในทางโลก แต่ลัทธิเต๋าก็จะเน้นไปในทางจิตใจและธรรมชาติ แต่คนจีนในสมัยนั้นก็ได้เลือกเอาทั้งสองลัทธิมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างลงตัว และใช้ควบคู่กันเรื่อยมาหลายยุคสมัยของสังคมจีน

ลัทธิเต๋ายุคหลังได้ให้ความสำคัญในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลังอำนาจเหนือมนุษย์ (ความเชื่อ) ทำให้เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจของคนจีนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะชนชั้นล่างของสังคมที่มีฐานะยากจนที่ได้รับความทุกข์ร้อนในทางด้านสังคม การเมืองการปกครอง และเศรษฐกิจ จากจุดนี้เอง จึงมีผู้ที่คิดเอาความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเครื่องมือชักจูง ชวนเชื่อให้ราษฎรที่ได้รับความทุกข์ร้อนที่เกิดจากการปกครองของรัฐให้กระด้างเดื่องต่อต้านอำนาจรัฐ โดยอ้างถึงความชอบธรรมในสวรรค์ ที่ให้มากำจัดผู้ปกครองที่ไร้คุณธรรมให้พ้นอำนาจไป ซึ่งในประเทศจีนมี ผู้อ้างถึงสวรรค์ที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิเต๋ามาหลั่งล้างอำนาจของกษัตริย์ที่ไร้ซึ่งคุณธรรมในการปกครองบ้านเมืองมีอยู่ให้เห็นได้ชัด นั่นคือ กบฏโพกผ้าเหลืองในสมัยราชวงศ์ฮั่น (ทวีป วรดิลก 2542: 215) โดยผู้นำกบฏโพกผ้าเหลืองได้นำเอาลัทธิเต๋ามาออกเผยแพร่จนเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้คนเป็นจำนวนมาก จนได้สมาชิกหลายคนเพื่อหลั่งล้างอำนาจกษัตริย์ ทำให้รัฐต้องส่งทหารออกปราบปรามอย่างหนัก ถึงแม้กษัตริย์ราชวงศ์ฮั่นปราบกบฏโพกผ้าเหลืองได้สำเร็จ แต่ผลกระทบดังกล่าวทำให้ในเวลาต่อมาประเทศจีนต้องแตกแยกออกเป็นสามอาณาจักรหรือสามก๊ก จนถึงขั้นต้องเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่ จะเห็นได้ว่าอิทธิพลของลัทธิเต๋ามีผลต่อสังคมและการเมืองการปกครองของจีนมิใช่น้อย

ศาสนาพุทธ (Buddhism) ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรมในวรรณกรรมสามก๊ก ผู้ให้กำเนิดศาสนาพุทธ คือ สิทธัตถะ ศาสนานี้เกิดที่ประเทศอินเดีย ประมาณก่อนพุทธศักราช 45 ปี มีพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ (เสฐียร พันธงชัย 2542: 40) เมื่อสิทธัตถะตรัสรู้แล้วก็ได้พระนามว่า พระพุทธเจ้า ศาสนาพุทธสอนให้คนรู้จักพึ่งตนเองมากกว่าการพึ่งพระผู้เป็นเจ้าเหมือนอย่างกับศาสนาอื่น ๆ โดยมีความเชื่อว่าความเป็นไปของมนุษย์เป็นไปเพราะการกระทำของตัวเองมิใช่ มาจากพระผู้เป็นเจ้า การจะสุขจะทุกข์อยู่ที่การกระทำของตัวเองมิใช่มาจากผู้อื่น แก่นแท้ของศาสนาพุทธสอนให้คนดับทุกข์ด้วยปัญญา เพราะคำว่าพระพุทธเจ้า แปลว่า “ผู้รู้” ศาสนาพุทธจึงแปลว่า ศาสนาของผู้รู้ คำว่ารู้ในทางศาสนาพุทธ คือ “ให้รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร” (พุทธทาสภิกขุ 2547: 31) ให้รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไรก็คือ การรู้จักจริง รู้แจ้งในสรรพสิ่งทุกอย่าง รู้ย่างให้ถึงที่สุดว่า ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่เป็นรูปธรรม (วัตถุ) และนามธรรม (จิตใจ) มันเป็นอนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขัง (เป็นทุกข์) อนัตตา (ไม่มีตัวตน) เมื่อคนเรารู้ย่างถึงที่สุดอย่างนี้แล้วก็จะไม่เกิดการยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านั้น ความทุกข์ก็จะไม่เกิดขึ้น ปัญญา ก็จะเกิดเห็นธรรมในอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ (รู้ทุกข์) สมุทัย (มูลเหตุแห่งทุกข์คือตัณหา) นิโรธ (ความดับทุกข์) และมรรค (วิถีทางดับทุกข์) ปัญญาเท่านั้นที่จะเป็นตัวพิจารณาเหตุแห่งทุกข์ และจะดับทุกข์ได้อย่างไร เมื่อดับกิเลสตัณหาทั้งปวงได้แล้วก็จะสำเร็จอรหันต์ และนิพพานในที่สุด ศาสนาพุทธแบ่งเป็น 2 นิกาย คือ นิกายเถรวาท และนิกายมหายาน ศาสนาพุทธมีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะแถบซีกโลกตะวันออก ศาสนาพุทธนิกายมหายานเริ่มเข้ามาในประเทศจีนประมาณที่ลัทธิเต๋าเริ่มเผยแพร่ คำสั่งสอนให้แก่ชาวจีน แต่เดิมนั้นศาสนาพุทธเริ่มเข้ามาในประเทศจีนยังเป็นแค่นิกายเล็ก ๆ ชาวจีนไม่น้อยเข้าใจว่า คำสอนของศาสนาพุทธเป็นนิกายหนึ่งของลัทธิเต๋า ต่อมาศาสนาพุทธเริ่มเข้ามามีความสำคัญในสังคมจีน อาจเป็นเพราะว่าในสังคมจีนได้เกิดวิกฤตร้ายแรงต่อเนื่องกันมาหลายยุคหลายสมัย และกษัตริย์จีนสมัยนั้นก็พยายามปลุกฝังให้คนในรัฐปฏิบัติตามลัทธิขงจื้อเพื่อประโยชน์ในทางการเมืองการปกครอง แต่ผลที่ได้รับก็ไม่ทำให้วิกฤตการณ์ทางการเมืองการปกครองดีขึ้นมาได้ ยังมีการแก่งแย่งชิงอำนาจกันระหว่าง ขนชั้นปกครองเรื่อยมา อีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้ศาสนาพุทธได้เผยแพร่ในสังคมจีนได้อย่างรวดเร็ว นั่นคือ ชาวต่างชาติ (อู๋หู) ซึ่งเป็นเผ่าเร่ร่อนที่อยู่ตอนเหนือของจีนที่นับถือศาสนาพุทธอยู่แล้ว ได้มารุกรานภาคเหนือของจีนในศตวรรษที่สี่ เมื่อชนเผ่าเร่ร่อนได้ปกครองจีนจึงได้พยายามทำลายระเบียบแบบแผนในระบบศักดินาดั้งเดิมของจีนที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิขงจื้อ เพื่อให้ระบบศักดินาของจีนอ่อนแอ ซึ่งจะทำให้ง่ายต่อการปกครองจีนมากยิ่งขึ้น (ทวีป วรดิกล 2542: 242) อีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ศาสนาพุทธแพร่หลายในสังคมจีนก็คือ หลักคำสอนของศาสนาพุทธได้เป็นเครื่องปลอบประโลมจิตใจให้แก่ผู้ที่ได้รับ

ความเดือนร้อนจากภัยสงครามที่มีมาโดยตลอด จึงทำให้ศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อสังคมจีนมาหลายยุคสมัย โดยเฉพาะเรื่องคุณธรรมของศาสนาพุทธ จนได้ถ่ายทอดมาถึงสมัยของราชวงศ์หมิงที่เป็นจุดกำเนิดของวรรณกรรมสามก๊ก

จากที่ลัทธิขงจื๊อ ลัทธิเต๋า และศาสนาพุทธเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมและการเมืองการปกครองของจีน ทำให้หลักคำสอนที่เกี่ยวกับคุณธรรมของลัทธิศาสนาดังกล่าวได้อบรมสั่งสอนจนซึมซับเข้าไปในสายเลือดของชาวจีนมาโดยตลอด โดยเฉพาะชนชั้นผู้ปกครองจะได้รับอิทธิพลอย่างมากในการใช้คุณธรรมของลัทธิขงจื๊อ ลัทธิเต๋า และศาสนาพุทธ ที่ต้องการให้ผู้ได้ปกครองนับถือและปฏิบัติ เพื่อให้เป็นประโยชน์ในทางการเมืองการปกครองของตน จะเห็นได้ว่ามีหลายยุคสมัยที่กษัตริย์จีนได้ใช้ลัทธิขงจื๊อเพื่อทำลายระบบศักดินาของเจ้าเมืองต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อความมั่นคงในอำนาจของกษัตริย์จีน และเมื่อใดที่กษัตริย์จีนขาดความสามารถและคุณธรรม ผู้ที่คิดก่อการล้มล้างอำนาจกษัตริย์ก็จะอ้างถึงความชอบธรรมของสวรรค์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิเต๋า และเมื่อใดที่ชาวต่างชาติที่นับถือศาสนาพุทธรุกรานประเทศจีนก็จะเอาศาสนาพุทธมาเผยแพร่เพื่อให้ได้ประโยชน์ในทางการเมืองการปกครองของตน จากหลักคำสอนของลัทธิขงจื๊อ ลัทธิเต๋า และศาสนาพุทธ จะเห็นได้ว่ามีหลักคุณธรรมพื้นฐานที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ต่างฝ่ายต่างต้องการให้คนในสังคมอยู่กันอย่างปกติสุขเรียบร้อย และโดยที่หลักคำสอนของแต่ละฝ่ายนั้นไม่เป็นปรีปะกัซต่อกัน จึงทำให้หลักคำสอนของทั้ง 3 ฝ่ายอยู่ร่วมกันได้ในสังคมจีน ทำให้คุณธรรมที่คนจีนได้รับมานั้นกลายเป็นอารยธรรมที่ฝังรากลึกมาทุกยุคสมัย รวมถึงในสมัยปลายราชวงศ์ฮั่นที่ประเทศจีนได้แตกแยกออกเป็นสามอาณาจักร หรือสามก๊ก และในสมัยของราชวงศ์หมิงที่เป็นจุดกำเนิดของวรรณกรรมสามก๊ก

6. ศาสนาคริสต์กับคุณธรรมของมาคิอาเวลลี

ศาสนาคริสต์ (Christianity) เป็นศาสนาที่มีอิทธิพลมากในยุโรป ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาแห่งความรัก โดยมีพระเยซูเป็นผู้นำมาเผยแพร่แก่โลก (เสฐียร พันธ์รังษี 2542: 327) พระเยซูเป็นชาวยิว เกิดเมื่อปีที่ 1 แห่งคริสตศักราช¹ พระเยซูเป็นมารดาของศาสนาคริสต์โดยนำพระบัญญัติของพระยะโฮวา (พระเจ้า) มาเผยแพร่ให้ชาวโลกได้ประพฤติปฏิบัติ โดยให้มนุษย์ทุกคนมีความรักที่ไม่ปรารถนาสิ่งใดตอบแทน อุดมคติเรื่องความรักของพระเยซูเป็นอุดมคติขั้นทเวะ สูงยิ่ง

¹ คริสตศักราชเริ่มนับตั้งแต่ปีที่พระเยซูเกิด แต่มีบางตำราอ้างว่าพระเยซูเกิดก่อน ค.ศ.4 ปี โปรดดูเรื่องนี้ในเสฐียร พันธ์รังษี 2542: 328

กว่าความรักอันใด ผู้ปฏิบัติดังนี้ได้ยอมเข้าถึงความสุขชั้นสูงในชีวิต (summum bonum) คือได้อยู่กับอาณาจักร พระเจ้า (kingdom of god) ศาสนาคริสต์มุ่งความภักดีต่อพระเจ้าเป็นหลักในศาสนา ผู้ที่มีความภักดีต่อพระเจ้าจะต้องทำแต่ความดีตามพระบัญญัติ เมื่อมนุษย์ทำความดีตามพระบัญญัติอย่างทั่วหน้าแล้ว สังคมมนุษย์ก็จะดีตามไปด้วย หลังจากที่พระเยซูเสียชีวิตลง ได้มีสาวกออกเผยแผ่ศาสนาแยกออกเป็นนิกายแตกต่างกันไป นิกายของศาสนาคริสต์ แบ่งออกเป็น 3 นิกายใหญ่ ๆ คือ นิกายคาทอลิก (Catholic) นิกายออร์ทอดอกซ์ (Orthodox) และนิกายที่เกิดขึ้นหลังสุด คือ นิกายโปรเตสแตนต์ (Protestant) สำหรับนิกายที่มีอิทธิพลทางการเมืองหรือทางโลกมากที่สุด คือ นิกายคาทอลิก เมื่อสมัยอาณาจักรโรมันซึ่งมีกรุงโรมเป็นราชธานี และเป็นที่ประทับของกษัตริย์โรมันความเจริญของกรุงโรมมีมากกว่านครอื่น ๆ หัวหน้านักบวชของศาสนาคริสต์ในกรุงโรมได้รับการนับหน้าถือตาเสมอเหมือนเป็นหัวหน้าใหญ่ของประชาชนทั่วไป กษัตริย์ในประเทศใกล้เคียงทั้งหลาย พากันถวายอำนาจของตนในทางศาสนาให้แก่หัวหน้านักบวชที่กรุงโรม เมื่อหัวหน้านักบวชฝ่ายคาทอลิกได้อำนาจมากที่สุดแล้วก็ตั้งตนเป็นองค์สันตะปาปาแห่งกรุงโรม ในปี ค.ศ. 1209 องค์สันตะปาปาแห่งกรุงโรมได้ใช้อำนาจในทางการเมืองที่ตนมีอยู่บีบบังคับให้ฝ่ายออร์ทอดอกซ์ให้อยู่ภายใต้อำนาจของตน จนทำให้เกิดสงครามระหว่างนิกายของศาสนาคริสต์ขึ้น เรียกว่า สงครามศาสนา (crusade) โดยฝ่ายคาทอลิกได้กล่าวหาว่า ฝ่ายออร์ทอดอกซ์เป็นพวกนอกศาสนา และได้ตั้งศาลพระ (Inquisition) ขึ้น เพื่อทำหน้าที่สืบสวนพวกออร์ทอดอกซ์จับมาลงโทษอย่างรุนแรง วิธีเผยแผ่ศาสนาของฝ่ายคาทอลิกสมัยนั้นเป็นการบีบบังคับมากกว่าการศรัทธา สงครามศาสนาทั้งสองนิกายนี้เป็นอยู่หลายร้อยปีจึงค่อยสงบลง แต่กระนั้นอำนาจขององค์สันตะปาปาฝ่ายคาทอลิกก็ยังมีอยู่มาก รวมถึงมีอำนาจในอาณาจักรของกษัตริย์ในขณะนั้นด้วย (เสถียร พันธรัชนี 2542: 376 - 377)

ศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกเป็นกลุ่มใหญ่ที่มีอำนาจในทางการเมืองและทางศาสนามาครอบคลุมนับแต่ยุโรป ทำให้มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปอย่างมาก ประเทศอิตาลีที่มาคิอาเวลลีได้อาศัยอยู่นั้น ก็ได้รับอิทธิพลจากศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกด้วยเช่นกัน จากที่ศาสนาคริสต์มีอิทธิพลต่อสังคมและการเมืองการปกครองของประเทศยุโรปมานับพันปี จนทำให้คนในยุโรปซึมซับหลักคำสอนของศาสนาคริสต์มาโดยตลอด โดยเฉพาะในเรื่องคุณธรรมศาสนา มาคิอาเวลลีชาวอิตาลีซึ่งเป็นนักการเมืองก็เป็นคนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาคริสต์เหมือนกันมาคิอาเวลลีได้เรียนรู้ในอำนาจและอิทธิพลของศาสนาคริสต์ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ที่สามารถทำให้องค์สันตะปาปามีอำนาจยิ่งใหญ่ได้ทั้งทางด้านการเมืองและศาสนา โดยอาศัยศาสนาเป็นเครื่องมือ หลักสำคัญของศาสนาคริสต์ คือ ความจงรักภักดีต่อพระเจ้า และให้

ปฏิบัติตามพระคัมภีร์ จึงจะถือว่าเป็นคนดีมีคุณธรรม จริงอยู่ว่าคุณธรรมของศาสนาคริสต์สามารถสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่ประชาชนได้ แต่มาคิอาเวลลิมองว่าสาเหตุที่ทำให้องค์สันตะปาปา (นิกายคาทอลิก) มีอำนาจทางการเมืองและศาสนาจนยิ่งใหญ่ได้นั้น มิได้ยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระเยซูทุกอย่าง แต่องค์สันตะปาปาได้เลือกนำเอาหลักธรรมของศาสนาคริสต์บางตัวมาใช้ควบคู่ไปกับคุณธรรมทางโลกได้อย่างลงตัว แต่เมื่อใดที่ต้องการจะให้คนอื่นมาอยู่ภายใต้อาณัติของตน ก็จะทำให้ผู้นั้นต้องยึดถือปฏิบัติตามหลักคำสั่งสอนของพระเยซูอย่างเคร่งครัด หากไม่ปฏิบัติตามก็จะอ้างว่าเป็นคนนอกศาสนา ทำให้มาคิอาเวลลิมองว่าคุณธรรมขององค์สันตะปาปาเป็นในรูปของอำนาจทางการเมือง ในเมื่อมาคิอาเวลลีเป็นนักรัฐศาสตร์ที่ช่างคิดช่างสังเกตอย่างมีเหตุผลรอบคอบ มาคิอาเวลลีจึงได้นำเอาแนวคิดเรื่องคุณธรรมของนักปรัชญาที่สำคัญในยุคคลาสสิก อย่างเช่น โซเครตีส (Socrates) เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) ที่มองคุณธรรมเป็นเรื่องของ “ความรู้” และ “ความยุติธรรม” (เอ็ม.เจ.ฮาร์มอน, เสน่ห์ จามริก แปล 2519: 33) ซึ่งเป็นเรื่องของอุดมคติที่ยากจะทำให้เกิดผลแห่งความเป็นจริงได้ และเมื่อมาคิอาเวลลีได้นำเอาผู้ปกครองในประวัติศาสตร์ที่ประสบกับความสำเร็จและความล้มเหลวในทางการเมืองการปกครองมาวิเคราะห์ข้อดี ข้อเสีย ทำให้เกิดความรู้เรื่องคุณธรรมมากยิ่งขึ้น และเมื่อมาคิอาเวลลีได้นำคุณธรรมของศาสนาคริสต์ที่ทำให้องค์สันตะปาปาประสบกับความสำเร็จในทางการเมืองและศาสนา มาศึกษาวิเคราะห์ ทำให้มาคิอาเวลลีได้รู้ว่าการที่จะประสบกับความสำเร็จหรือความล้มเหลวในทางการเมืองการปกครองได้นั้น มิใช่มาจากคุณธรรมทางโลกหรือคุณธรรมทางศาสนาอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่มาจากการเลือกตัวคุณธรรมที่มีความจำเป็นที่ต้องนำมาใช้ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ต่างหาก ซึ่งตัวคุณธรรมบางตัวของศาสนาคริสต์กับคุณธรรมทางโลกโดยทั่วไปนั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งสังคมมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด สมัยใด คุณธรรมแบบนี้ก็จะมีให้เห็นอยู่ทุกหนแห่ง และสามารถนำมาใช้ได้ตลอดเวลา อย่างเช่น ความมีปัญญา ความสุขุมรอบคอบ ความอดทน ความขยัน หมั่นเพียร เป็นต้น ส่วนตัวคุณธรรมบางตัวที่มาคิอาเวลลีไม่เห็นด้วยในศาสนาคริสต์ ได้แก่ ความรัก ความเมตตา ความซื่อสัตย์ ความอ่อนน้อมถ่อมตน เพราะคุณธรรมเหล่านี้หากมนุษย์มีอย่างถาวรและใช้อย่างไม่เหมาะสม คุณธรรมเหล่านี้จะไม่สามารถทำให้มนุษย์เอาชนะหรือป้องกันตัวเองให้พ้นภัยจากอันตรายต่าง ๆ ได้ หากมนุษย์จะต้องเจอกับเหตุการณ์ที่จำเป็น เพราะคุณธรรมเหล่านี้มีลักษณะทำได้เฉพาะให้ตรงตัวของตัวมันเองเท่านั้น จะนำไปใช้เพื่อให้เกิดผลเป็นอย่างอื่นนอกจากความหมายของตัวมันเองไม่ได้เลย เช่น ความเมตตา มนุษย์จะนำความเมตตาไปใช้เป็นอย่างอื่นไม่ได้เลย นอกจากใช้ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์โลกเท่านั้น ซึ่งไม่เหมือนกับความมีปัญญา ที่มนุษย์สามารถใช้ปัญญาทำให้เกิดผลดีตามที่ตน

ต้องการได้ ไม่ว่าผลสำเร็จนั้นจะมาจากการกระทำดีหรือเลวก็ตาม จะเห็นว่าคุณธรรมสองอย่างนี้ดูแล้วเป็นสิ่งที่ดั่งกันเหมือนกัน แต่ว่าคุณธรรมที่ไม่สามารถปรับตัวได้ถ้าหากเกิดเหตุการณ์จำเป็นขึ้นก็จะไม่สามารถช่วยมนุษย์ได้ ซึ่งผิดกับคุณธรรมที่สามารถปรับตัวได้ในการนำไปใช้จะสามารถช่วยให้มนุษย์เอาชนะหรือทำให้พ้นภัยจากอันตราย ต่าง ๆ ได้ ความสำคัญของการเลือกใช้คุณธรรมนี้เองที่ทำให้ในกายคาลลิกมีอำนาจยิ่งใหญ่ได้ทั้งทางโลกและทางศาสนา แนวทางแห่งความสำเร็จของการใช้คุณธรรมของศาสนาคริสต์จึงมีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องคุณธรรมของมาคิอาเวลลีอย่างมากในการเขียนหนังสือ The Prince เพื่อนำเสนอให้เจ้าผู้ปกครองได้รู้และเข้าใจในคุณธรรมที่เป็นประโยชน์ในทางการเมืองการปกครอง เพื่อจะได้นำมาใช้ให้เกิดผลดีแก่ตัวเอง

จากที่ได้กล่าวถึงลัทธิ ศาสนากับคุณธรรมในวรรณกรรมสามก๊ก และศาสนาคริสต์กับคุณธรรม ของมาคิอาเวลลี จะเห็นถึงความคล้ายคลึงกันของลัทธิศาสนาที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรมในวรรณกรรมสามก๊กและคุณธรรมของมาคิอาเวลลี กล่าวคือ ทั้งสองฝ่ายต่างมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน อย่างผู้ปกครองในวรรณกรรมสามก๊กมีความเชื่อในเรื่องสวรรค์ (ลัทธิเต๋า) ส่วนมาคิอาเวลลีมีความเชื่อในเรื่องของโชคชะตาที่มาจากพระเจ้า¹ ส่วนคุณธรรมที่มีความคล้ายคลึงกันอีก นั่นคือ ทั้งสองฝ่ายมีคุณธรรมความรักชาติเหมือนกัน คือต่างต้องการที่จะรวมชาติและสร้างชาติให้มีความเข้มแข็งมั่นคง และเจตจำนงหรือเป้าหมายสูงสุดของทั้งสองฝ่าย คือต้องการให้สังคมในรัฐมีความสุข ทั้งหมดนี้คือหลักคุณธรรมสำคัญของทั้งสองฝ่ายที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิศาสนาที่เหมือนกัน และจะเห็นได้อีกว่า ทั้งสองฝ่ายได้ให้ความสำคัญที่เป้าหมายหรือผลลัพธ์ (end) มากกว่าวิธีการ (means) และความสำคัญตรงนี้เองคือเป็นมาตรฐานวัดความดีความเลวของทั้งสองฝ่าย หากเป้าหมายหรือผลลัพธ์ออกมาดี การกระทำก็ถือว่าดีตามไปด้วย แต่ถ้าเมื่อใดเป้าหมายหรือผลลัพธ์ออกมาเลว การกระทำนั้นก็ต้องถือว่าเลวเหมือนกัน มาตรฐานนี้เองที่ใช้วัดคุณงามความดีหรือคุณธรรมของทั้งสองฝ่ายที่คล้ายคลึงกัน

7. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าผู้ปกครอง

แนวคิดปรัชญาการเมืองของมาคิอาเวลลี ในหนังสือ The Prince แตกต่างจากแนวคิดทางการเมืองแบบเก่าที่ผ่านมา โดยเน้นถึงการนำธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์มาศึกษาวิเคราะห์ แล้วนำผลที่ได้ไปศึกษาหาวิธีการแก้ไขและปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลในทางเป็นจริงและมี

¹ เพียงแต่มาคิอาเวลลีมีความเชื่อในเรื่องของพระเจ้าไม่หมดเสียทีเดียว เพราะอีกครึ่งหนึ่งของชีวิตมนุษย์มาคิอาเวลลีเชื่อในความรู้ความสามารถของมนุษย์เอง

ประโยชน์ โดยสร้างความเชื่อหรือจริยธรรมทางการเมืองขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ผู้ถือปฏิบัติได้มั่นใจในสิ่งที่ตนทำว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ถ้าหากเปรียบเทียบดูจากแนวคิดทางการเมืองแบบเก่าที่ผ่านมาจะเน้นถึงอุดมคติทางการเมืองที่ดีโดยมาจากคุณธรรมทางศีลธรรมของศาสนาเท่านั้น

จากความสำคัญในเรื่องดังกล่าวได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลีที่เกี่ยวข้องกับ The Prince ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอความคิดเห็นของนักวิชาการบางท่านที่มีต่อความคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลีในหนังสือ The Prince เพื่อเป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

เอ็ม.เจ.ฮาร์มอน (M.J.Harmon) (เสนอห์ จามริก แปล 2522: 211 - 212) ได้มีความเห็นเกี่ยวกับงานเขียน The Prince ของมาคิอาเวลลี ว่า มาคิอาเวลลีเป็นนักนิยมการเมืองแบบการใช้กำลัง อำนาจ มาคิอาเวลลีมีอะไรไม่แตกต่างไปจากคนในสมัยเดียวกัน มาคิอาเวลลีไม่ใช่คนแรกที่สนับสนุนการใช้กำลังเพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของชาติ มาคิอาเวลลีได้ใช้แบบอย่างที่ดีของผู้ปกครองที่ประสบความสำเร็จทางการเมืองในสมัยนั้น เช่น ซีซาร์ บอร์เจีย เฟอโรดินานด์แห่งสเปน เฮนรีที่ 7 ของอังกฤษ หรือผู้ปกครองที่มักใหญ่ใญ่อื่น ๆ ที่มีชื่อเสียง และได้ใช้จุดเด่น จุดอ่อนของบุคคลเหล่านั้นมาถ่ายทอดอย่างได้ผล จุดมุ่งหมายของมาคิอาเวลลีต้องการให้เจ้าผู้ปกครองมี คือการบรรลุถึงเอกภาพแห่งชาติ โดยให้ใช้วิธีการทุกอย่างเพื่อจุดหมายปลายทางนี้ด้วยเหตุผลของรัฐ

พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย (2536: 20) ได้มีความเห็นเกี่ยวกับ The Prince ว่า แนวการเขียนของ มาคิอาเวลลีได้ส่งผลให้มนุษย์ได้ก้าวพ้นไปไกลกว่าในยุคสมัยนั้นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหยิบยกปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและศีลธรรมขึ้นมาศึกษา และได้ข้อสรุปว่า เส้นทางของทั้งสองอย่างจะไม่มีวันมาบรรจบพบกันได้ในเส้นทางของการเมือง

ทินพันธุ์ นาคะตะ (2546: 51 - 55) มีความเห็นเกี่ยวกับ The Prince ว่า มาคิอาเวลลีได้พัฒนาความคิดของตนให้เป็นทฤษฎีสำหรับเจ้าผู้ปกครอง โดยใช้มนุษย์ในการวิเคราะห์หาเหตุผลในทางการเมือง เพื่อให้เจ้าผู้ปกครองได้มาซึ่งอำนาจ และการรักษาอำนาจ มาคิอาเวลลีได้ใช้อำนาจเป็นแรงขับเคลื่อนที่อยู่เบื้องหลังในกิจกรรมทางการเมือง โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรมทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เน้นความเป็นจริงทางการเมืองมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ และนำมาประพฤติปฏิบัติอย่างมีเหตุมีผล ทฤษฎีของมาคิอาเวลลีได้ใช้ข้อดีที่สำคัญทางการเมืองนำมาเป็นบทเรียนในการศึกษาวิเคราะห์แล้วสรุปเป็นบทเรียนในปัจจุบัน แต่ทฤษฎีของมาคิอาเวลลีก็ยังมีส่วนหนึ่งที่ขมกว่า ความสำเร็จทางการเมืองย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ อย่างรวมทั้งเวลาและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ไม่นับรวมถึงโชคชะตาที่จะคอยดลบันดาลให้อีกด้วย

ส. ศิวรักษ์ (2546: 58 - 71) มีความเห็นเกี่ยวกับ The Prince ว่า มาคิอาเวลลีไม่ได้ต่อต้านศาสนาหรือจริยธรรม หากแต่มาคิอาเวลลีโจมตีคริสต์ศาสนา โดยเฉพาะคำสั่งสอนในทางศีลธรรมของศาสนา มาคิอาเวลลีกล่าวว่า ศาสนาคริสต์ไม่ได้สอนในเรื่องคุณธรรมของความเป็นมนุษย์ในโลกนี้ดังที่ศาสนาโรมันสมัยโบราณสอนกัน คือ เรื่องของคุณธรรม (หรือ virtue ในภาษาลาติน) ที่หมายถึง ความเป็นคนที่ต้องต่อสู้เพื่อตนเองและเพื่อชาติบ้านเมือง แต่ศาสนาคริสต์สอนให้คนเป็นคนอ่อนน้อมยอมแก่ศัตรูหรือให้อภัยศัตรู ซึ่งถือว่าขัดขวางหลักคุณธรรมตามที่มาคิอาเวลลีเข้าใจ และศาสนาคริสต์สอนให้คนลดละจากกิเลสซึ่งเป็นเครื่องที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยให้ทำแต่สิ่งที่ดีและบริสุทธิ์ เพื่อหวังมีความสุขในโลกหน้า มาคิอาเวลลีมีความเห็นแตกต่างกับแนวทางการสอนของศาสนาคริสต์ราวกับชาวกับด่า เพราะมาคิอาเวลลีเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นทำให้อิตาลีอ่อนแอจนถูกชาติอื่นที่เข้มแข็งรุกรานได้ง่าย มาคิอาเวลลีต้องการให้มนุษย์มุ่งผลได้ในโลกนี้ และต้องการให้มนุษย์เป็นคนสูงส่งและยิ่งใหญ่ ซึ่งผลดังกล่าวจะได้มาด้วย

1. ด้วยการรู้จักหยิ่งผยอง ไม่ใช่ว่าจะได้มาด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน
2. ด้วยการปราบศัตรูให้อยู่ในอำนาจ ไม่ใช่ว่าจะได้มาด้วยการให้อภัยศัตรู
3. ด้วยการแสดงความกล้าหาญ ไม่ใช่ว่าจะได้มาด้วยการยอมทนทุกข์ทรมาน
4. ด้วยการกระทำต่าง ๆ ไม่ใช่จะได้มาด้วยการสวดอ้อนวอนภาวนา
5. ด้วยการแต่งตั้งอย่างโอ้อ่า โดยเฉพาะจะต้องมีเครื่องรบอันพร้อมสรรพ และอยู่ในยุทธหัตถ์อันโอโงะ ไม่ใช่จะได้มาด้วยการแต่งตั้งด้วยผ้าเยื่อหน้าฟาดและเก็บตัวอยู่ในวัด

ถ้าศาสนาจะสอนคุณธรรมก็ต้องสอนไปในลักษณะนี้ ความเจริญ ความยิ่งใหญ่ และความมั่นคงจึงจะเกิดแก่ประเทศชาติ ผู้คนในรัฐก็ควรที่จะมุ่งหาคุณธรรมทางโลก หรือคุณธรรมเพื่อบ้านเมือง (civic religion)

คุณธรรมของมาคิอาเวลลี ถือได้ว่าเป็นไปในรูปแบบของความกล้าหาญ และความรักชาติ ทำเพื่อชาติ มาคิอาเวลลีได้ให้ความหมายของจริยธรรมทางการเมืองขึ้นใหม่ที่แตกต่างจากจริยธรรมที่คนทั่วไปเข้าใจกัน เพราะสิ่งใดที่ทำแล้วได้ผลดีเพื่อชาติบ้านเมืองต้องถือว่าดี และสิ่งใดที่ทำแล้วทำให้เกิดผลร้ายแก่ชาติบ้านเมืองก็ต้องถือว่าเลว ทำให้นักการเมืองได้สร้างความเชื่อในเรื่องของจริยธรรมขึ้นมาใหม่ ทำให้มีความรู้สึกว่สิ่งที่ทำให้แก่ชาติบ้านเมืองถือว่าถูกต้องและดี ทำให้ลบเลือนความเชื่อในจริยธรรมแบบเก่า ๆ ลงไป แล้วสร้างจริยธรรมทางการเมืองขึ้นมาใหม่อย่างมีเหตุมีผล

มอริซ แครนสตัน (Moriz Cranston)(ส. ศิวรักษ์ แปล 2515 : 1 - 24) ได้แต่งบทสนทนา การเมืองเรื่องรัฐระหว่างสาโรนาโรลา กับ มาคิอาเวลลีขึ้น เพื่อสื่อให้เห็นถึงทัศนะเกี่ยวกับการเมืองเรื่องรัฐของเขาที่มีต่อมาคิอาเวลลี โดยสรุปใจความไว้ดังนี้

มาคิอาเวลลีมองว่า อุดมคติอันสูงสุดสำหรับมนุษย์ก็คือการรับใช้ประชาชนและรัฐ มาคิอาเวลลีไม่เชื่อว่ารัฐใดจะบริสุทธิ์โดยสิ้นเชิง และไม่เชื่อว่ารัฐใดจะเป็นเช่นนั้นได้ มาคิอาเวลลีไม่เชื่อนรก สวรรค์ ที่ไม่มีตัวตน แต่มีความเชื่อที่จะสร้างโลกให้เป็นสวรรค์บนพื้นพิภพที่เป็นจริงขึ้นมา ด้วยน้ำมือมนุษย์ มาคิอาเวลลีไม่เชื่อว่าศาสนธรรมเป็นมรรค การเมืองเป็นผล เพราะศาสนธรรมไม่ได้สอนให้เปิดโอกาสให้คนทำคุณงามความดีให้แก่รัฐ และยังเป็นสิ่งที่คอยขัดขวางการสร้างความจริงและยิ่งใหญ่ให้แก่รัฐ มาคิอาเวลลีเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนรักเสรีภาพ แต่การทำตามศาสนธรรมทำให้รัฐต้องตกอยู่ในเงื้อมมือของผู้อื่น และสุดท้ายความเป็นอิสระและเสรีภาพก็จะไม่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในรัฐ แต่ถ้าประชาชนรักอิสระและเสรีภาพ ประชาชนต้องกล้าหาญและรักชาติยิ่งมียองในรัฐตนเอง โดยการให้ดูแบบอย่างลัทธิศาสนาของชาวโรมันโบราณที่สั่งสอนถึงคุณลักษณะให้ประชาชนป้องกันรัฐด้วยความกล้าหาญ ความแข็งแรง และการมีน้ำใจรับใช้ประชาชน มาคิอาเวลลีเชื่อมั่นในความคิดที่ต้องวิญญูได้ มิใช่ความเชื่อแบบจินตนาการที่เป็นนามธรรม มาคิอาเวลลีมีความเชื่อว่าความดีวัดได้ที่ผล มิใช่วัดที่การกระทำ ถ้าผลดี มรรคก็ดี แต่ถ้ามรรคดีแต่ผลไม่ดี ก็ต้องถือว่ามรรคเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ มาคิอาเวลลีมีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้อำนาจหรือกำลังเข้าก้าจัดศัตรูทางการเมือง เพราะเป็นผลที่ดีที่สุด แต่ถ้าไม่ถึงกับขนาดที่จะใช้อำนาจหรือกำลัง การใช้การหลอกลวงก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีได้เช่นกัน เพราะเป็นการหลีกเลี่ยงความสูญเสียได้เป็นอย่างดี มาคิอาเวลลีมีความเชื่อว่าการศึกษาประวัติศาสตร์จะทำให้เราคิดได้ว่า ถ้าเราจะต้องการอะไรแล้วเราควรจะทำอย่างไร เพราะประวัติศาสตร์เป็นบทเรียนหรือเป็นครูอย่างดี มาคิอาเวลลีเชื่อว่าถ้าประชาชนรู้จักสิทธิเสรีภาพ ประชาชนก็ต้องรู้จักหน้าที่หน้าที่คือการที่บุคคลพึงมีต่อรัฐ และนี่คือ คุณงามความดี มนุษย์แต่ละคนยอมดำรงชีวิตเพื่อตนเองทั้งสิ้น ผู้นำทั้งหลายต้องสอนให้ประชาชนรักชาติเท่ากับรักตัวเอง แต่ก็ยังมีเนื้อที่ที่เหลือไว้ให้ประชาชนรักตัวเองอีกมาก แต่จะให้ประชาชนตัดขาดไม่ให้รักตัวเองนั้นทำไม่ได้ มาคิอาเวลลีมีความเชื่อว่าการเมืองเป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ โดยพยายามดันให้หลุดออกมาจากระบบทรวาซ มาคิอาเวลลีต้องการสถาปนารัฐเมืองชนิดที่จะขจัดความชั่วให้ลดน้อยลงยิ่งกว่าที่จะให้ได้มาซึ่งสถาบันชนิดที่มีให้แก่คุณความดีฝ่ายเดียว (หมายถึงความดีทางศาสนา) โดยไม่นึกผลความเป็นจริงที่มนุษย์จะได้รับในโลกนี้ มนุษย์เราสามารถเลือกผลที่ดีในปัจจุบันได้ ถ้ามนุษย์ได้

ศึกษาประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาอย่างถ่องแท้ แล้วนำมาเป็นครูสอนเราให้เลือกทำในสิ่งที่มีประโยชน์ ลดความผิดพลาดในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

กวี อิศริวรรณ (2531: 34 - 41) ได้มีความเห็นเกี่ยวกับการเมืองของมาคิอาเวลลีว่า ผู้ปกครองในความหมายของมาคิอาเวลลี คือผู้ที่จะต้องรักษาอำนาจเด็ดขาดไว้ให้ได้ ผู้ปกครองที่จะมีความสามารถหรือไม่ ให้วัดที่มาตรฐานนี้เท่านั้น ไม่ใช่วัดด้วยศีลธรรม อำนาจเป็นคนละเรื่องกับศีลธรรม การทำสิ่งที่ถูกต้องของผู้ปกครองคือ การรักษาอำนาจไว้ได้ มาคิอาเวลลีแยกการเมืองออกจากจริยธรรมอย่างสิ้นเชิง การเมืองไม่มีดีมีชั่วในตัวของมัน ดังนั้นเพื่อจุดหมายทางการเมืองของผู้ปกครองแล้ว อำนาจย่อมมาก่อนจริยธรรม มาคิอาเวลลีได้มีความคิดทางการเมืองในรูปการปกครองของผู้ปกครองรัฐ (ใน The Prince) จึงได้วางหลักการและคุณสมบัติของผู้ปกครองเอาไว้ ดังนี้

1. ความเด็ดขาด ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้เด็ดขาด เพราะการสร้างรัฐให้ดีขึ้นนั้นต้องมีการวางระเบียบแบบแผน และบางครั้งจะต้องใช้ความเด็ดขาดเพื่อขจัดความไม่เป็นระเบียบให้ออกไป หรือ วางระบบเสียใหม่ และทำให้เป็นที่ยำเกรงแก่ผู้ใต้ปกครองและศัตรู ทำให้ผู้ปกครองอยู่ในตำแหน่งได้อย่างมั่นคง

2. การเป็นที่รักและยำเกรงจากประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง ผู้ปกครองจะต้องทำตนให้เป็นที่รักและยำเกรง เพราะสองสิ่งนี้สามารถทำให้เกิดผลดีกับผู้ปกครองได้ แต่บางครั้งการเป็นที่รักก็ขัดกับการเป็นที่ยำเกรง แต่ถ้าจะให้เลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง มาคิอาเวลลีให้เลือกการเป็นที่ยำเกรงดีกว่าการเป็นที่รัก เพราะการเป็นที่รักเป็นเรื่องของการสร้างบรรยากาศให้เกิดความรักที่ผู้ใต้ปกครองจะมีต่อผู้ปกครอง ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ยากและพึงไม่ได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องของการยำเกรงเป็นการสร้างบรรยากาศให้เกิดความยำเกรงเป็นสิ่งที่สร้างได้ง่ายกว่า และเป็นเครื่องผูกมัดที่ผู้ปกครองสร้างให้แก่ผู้ใต้ปกครอง

3. ความสุขุมรอบคอบ ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้สุขุมรอบคอบจะทำอะไรจะต้องวางแผนล่วงหน้าไว้ก่อนเพื่อป้องกันการผิดพลาด หรือเตรียมการหาวิธีแก้ไขถ้าหากเกิดผิดพลาด

4. ผู้ปกครองต้องมีคุณสมบัติของสุนัขจิ้งจอกและสิงโต หมายความว่า ผู้ปกครองจะต้องรู้จักการใช้กำลัง และความฉลาดแบบเล่ห์เหลี่ยมของตนเอง และรู้ว่าจะเลือกใช้คุณลักษณะของสัตว์สองประเภทนี้อย่างไรเพื่อให้เกิดผลดีแก่ตัวเอง

กล่าวโดยสรุป จากที่ได้นำเสนอวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลีที่มีต่อเจ้าผู้ปกครอง สามารถสรุปวิเคราะห์ทัศนะของแต่ละท่านที่สื่อให้เห็นถึงคุณลักษณะของคุณธรรมที่เจ้าผู้ปกครองจะต้องมีตามแนวคิดของมาคิอาเวลลี เช่น ความรักชาติ

ความมีปัญญา ความสุขุมรอบคอบ ความมีเหตุผล ความเข้มแข็ง ความกล้าหาญ ความเด็ดขาด ฯลฯ ซึ่งคุณลักษณะของคุณธรรมเหล่านี้ได้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ในหนังสือ The Prince ออกมาอย่างเป็นระบบ

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มานิตย์ เสี่ยมพวงพาณิชย์ (2522) ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง ผู้นำกับการบริหารในวรรณคดีเรื่องสามก๊ก ซึ่งผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นถึงลักษณะความรู้หรือคำสอนเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้นำกับการบริหารในวรรณคดีสามก๊ก โดยนำเอาแนวความคิดทางปรัชญาการเมืองของมาคิอาเวลลีมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์

ผลจากการศึกษาพบว่า วรรณคดีเรื่องสามก๊กได้สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบหรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินกิจกรรมทางการบริหารของผู้นำที่ได้รับความสำเร็จ ผู้นำจะต้องเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของตนเอง และเลือกใช้การบริหารของตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์และเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม จะต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญา ความรู้ความสามารถ และอำนาจที่สามารถพึ่งพาตนเองในการบริหารกิจการของตน เป็นผู้ที่มีความตั้งใจ ทะเยอทะยาน และมีจิตใจที่ไม่ย่อถอย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างหรือรักษาความมั่นคงเป็นอิสระขององค์กร โดยไม่คำนึงว่าจะต้องใช้วิธีการพิเศษใด ๆ และเป็นผู้นำที่ให้ความสนใจกับการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรให้สามารถมีกำลังคนและทรัพยากรที่เพียงพอในการป้องกันตนเอง หรือกำจัดศัตรูคู่แข่งที่อาจเป็นอันตรายต่อความมั่นคงปลอดภัยขององค์กรหรือตำแหน่งผู้นำของตนได้ และผลการศึกษายังพบอีกว่า ลักษณะความรู้หรือคำสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้นำกับการบริหารที่ได้สะท้อนให้เห็นในวรรณคดีเรื่องสามก๊กมีลักษณะที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกับแนวคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลี และเป็นเครื่องพิสูจน์ในแนวคิดของมาคิอาเวลลีว่าแนวคิดทางการเมืองของเขาเป็นสิ่งที่จริงที่ใช้ได้กับรัฐหรือมนุษย์ทั้งโลกทุกยุคทุกสมัย

ไพรัตน์ เทศพานิช (2541) ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง ความคิดทางการเมืองในสามก๊ก และเจ้าผู้ปกครอง ซึ่งผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์ เพื่อทำการศึกษาความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมสามก๊ก และหนังสือเจ้าผู้ปกครอง โดยพิจารณาเฉพาะความคิดทางการเมืองที่เป็นแก่นสำคัญ ที่มีรูปแบบซึ่งเรียกว่า รูปแบบหรือวิธีการของมาคิอาเวลลี (Machiavellian) โดยใช้รัฐศึกษาพิจารณาองค์ประกอบภายในเป็นหลักในการศึกษาความคิดทางการเมือง ที่มีรูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ของวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง

ผลจากการศึกษาพบว่า ความคิดทางการเมืองที่มีรูปแบบหรือวิธีการของมาคิอาเวลลี (Machiavellian) ในวรรณกรรมสามก๊กและในหนังสือเจ้าผู้ปกครองมีลักษณะคล้ายคลึงกัน และในด้านรูปแบบของเนื้อหา วรรณกรรมสามก๊กได้นำเสนอความคิดทางการเมือง จึงมีรูปแบบหรือวิธีการแบบ Machiavellian ในลักษณะที่แนบเนียน และเหนือกว่าในหนังสือเจ้าผู้ปกครอง

สราวุธ ธินาศิลปกุล (2542) ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง ปรัชญาการเมืองในสามก๊กว่า ด้วยเรื่องความยุติธรรม ซึ่งผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความหมายของความยุติธรรมใน ตัวยกสามก๊กโดยใช้วิธีการศึกษาแบบตีความตัวบท (Textual analysis) ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาหา ความรู้แบบแนวปรัชญาการเมือง

ผลจากการศึกษาพบว่า ความหมายของความยุติธรรมในสามก๊ก คือผลประโยชน์ของผู้แข็งแกร่ง ซึ่งผู้แข็งแกร่งในที่นี้หมายถึง ผู้ที่ฟ้ากำหนดมาให้เป็นผู้แข็งแกร่งโดยชาติกำเนิดโดยตรง หรือเป็นผู้แข็งแกร่งทางการเมือง และความยุติธรรมในสามก๊กไม่แตกต่างจากความหมายของความยุติธรรมแบบของเพลโต

พิศุทธิ อัครพิพัฒน์กุล (2543) ได้ศึกษาเรื่อง การเมืองในวรรณกรรมสามก๊ก ซึ่งผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปรัชญาและแนวความคิดทางการเมืองในวรรณกรรมสามก๊ก คือ การแย่งชิงอำนาจกัน และเพื่อศึกษาลักษณะการใช้เล่ห์เหลี่ยมและกลยุทธ์ของผู้นำในสามก๊กว่ามี ลักษณะทางการเมืองและการทูต

ผลจากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมสามก๊กเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงการเมืองในด้านการแย่งชิงอำนาจได้อย่างชัดเจน และผู้แต่งได้วางโครงเรื่องให้เห็นถึงลักษณะรูปแบบ วิธีการ ให้ได้มาซึ่งอำนาจหลากหลายรูปแบบทั้งการใช้อาวุธ ปัญญาทางด้านอุบาย เล่ห์กล ซึ่งรวมถึงการใช้วิถีทางการเมืองและการทูตอีกด้วย

เฉลิมศักดิ์ น้อยศรี (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สามก๊ก : ตำนานการเมืองการปกครอง ซึ่งผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาลักษณะผู้นำประวัติดั้งเดิมของผู้นำทางการเมืองของแต่ละคนที่แสดงออกในด้านบุคลิกลักษณะการใช้อุบาย และการใช้แรงจูงใจที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การเมืองการปกครอง และเพื่อศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบผู้นำทางการเมืองในแต่ละคนใน ด้านบุคลิกลักษณะการใช้กลอุบายและการใช้แรงจูงใจ โดยใช้ทฤษฎีแนวคิดของนักปรัชญา ตะวันตกผสมผสานกับตะวันออก และได้ใช้ตัวประชากรศึกษา ได้แก่ โจโฉ เล่าปี่ และซุนกวน มาเป็นประชากรศึกษา

ผลจากการศึกษาพบว่า โจโฉเป็นผู้นำทางการเมืองแบบเผด็จการ เล่าปี่เป็นผู้นำทางการเมืองแบบเสรีนิยม และซุนกวนเป็นผู้นำทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

กล่าวสรุปได้ว่า จากการศึกษาวิจัยที่กล่าวมาพบว่ ผู้ปกครองในวรรณกรรมสามก๊ก มีลักษณะการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองการปกครองคล้ายคลึงกับเจ้าผู้ปกครองของมาซิอาเวลลี และการที่ผู้ปกครองในวรรณกรรมสามก๊กจะประสบกับความสำเร็จในทางการเมืองการปกครองได้นั้น ผู้ปกครองในวรรณกรรมสามก๊กจำเป็นจะต้องใช้ความรู้ความสามารถทั้งทางด้านกำลัง และทางด้านสติปัญญาอุบายเล่ห์กลหลากหลายรูปแบบ อาจกล่าวได้ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นคุณธรรมสำหรับผู้ปกครองที่จะต้องมี และจะต้องนำมาใช้ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครอง จึงจะทำให้ผู้ปกครองประสบกับความสำเร็จในทางการเมืองการปกครองได้